

TIJDING 2014-1

Kroniek van de heemkundekring Het Zuidkwartier

TIJDING 2014-1

INHOUD:

PERIKELEN ROND DE GEMEENTESCHOOL VAN WOENSDRECHT, deel 2
PAGINA 3

BRUILOFTEN OP DE OOSTHEI
PAGINA 25

DE NAOM VAN GOD
PAGINA 35

OUWE TOLS PRAOTJE
PAGINA 36

SCHATTEN IN ONS MUSEUM
PAGINA 38

THEMATENTOONSTELLING 2014
PAGINA 48

INGEZONDEN BRIEF VAN P.L. VERPRAET
PAGINA 49

IN MEMORIAM LOUIS VD BERGH
PAGINA 51

Voorwoord

Alvorens verder te gaan met deel twee van de serie *Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht* wil schrijver Jan van Elzakker even met een terugblik het een en ander verduidelijken. Pagina 3.

Jac van den Bussche is bijna zover dat hij de laatste cafeetjes in Ossendrecht kan publiceren, maar in afwachting daarvan verrast hij ons alvast met een artikel over bruiloften op die nog te bespreken Oosthei. Pagina 25.

De dialectrubriek wordt verzorgd door Emile van den Eijnden, die mee het biechtkotje in ging. Pagina: 35 *De naom van God.* Nog meer nieuws uit de dialectgroep: Jan Luysterburg mag een prijs uitreiken. Pagina 36.

In de museumrubriek op pagina 38 deze keer een uitgebreid verhaal over onze kanten mutsen. De gastvrouwen van ons museum hebben van Marian Muller een paar lessen gekregen over dit onderwerp en bieden u hun samenvatting hiervan aan.
Pittig hoor. Wellicht qua interesse eerder een artikel voor onze lezeressen dan onze lezers.

Dit jaar laat onze eigen werkgroep *fotografie* in een tijdelijke tentoonstelling achter het museum Den Aanwas zien hoe mooi ons heem is. Kom vooral kijken. Pagina 48.

De heer Verpraet, onze trouwe lezer uit België, reageert ditmaal op Tijding 2013-2. agina 49.

Helaas is oud-vice voorzitter Louis van den Bergh ons afgelopen februari ontvallen. Een in memoriam op pagina 51.

De redactie

Inhoud:

- Voorwoord ..... p. 02
- Perikelen rond de gemeenteschool van Woensdrecht, deel 2, *Jan van Elzakker* ..... p. 03
- Bruiloften op de Oosthei, *Jac van den Bussche* ..... p. 25
- De naom van God, *Emile van den Eijnden* ..... p. 35
- Ouwe Tols praotje, *Jan Luysterburg* ..... p. 36
- Schatten in ons museum Den Aanwas, *de museumwerkgroep* ..... p. 38
- Thematentoonstelling 2014, Natuurlijk! Mooi Zuidkwartier ..... p. 48
- Ingezonden brief, *P.L. Verpraet* ..... p. 49
- In memoriam Louis van den Bergh, *voorzitter* ..... p. 51
- Informatie voor de lezer, *redactie* ..... p. 52

PERIKELEN ROND DE GEMEENTESCHOOL VAN WOENSDRECHT

door Jan van Elzakker

Deel 2

TERUGBLIK

In deel 1 van PERIKELEN ROND DE GEMEENTESCHOOL VAN WOENSDRECHT komt de langdurige loopbaan van schoolmeester/landmeter Jan Dietvors uitgebreid aan bod. Het is opvallend hoe hij tijdens verschillende elkaar opvolgende regimes in en na de tijd van de Bataafse Republiek binnen de wet op het Lager Schoolwezen en Onderwijs van 1806 te maken krijgt met de grote controledruk van de overheid om na te gaan of al dan niet kwantitatief en kwalitatief voldoende onderwijsmogelijkheden geschapen werden. Het krioelde dan ook vanaf koning Willem I van allerlei functionarissen in de districten die het een en ander op het gebied van het benoemen van onderwijzers moesten regelen, bepalingen rond examens vaststelden en de regeling van onderwijs aan arme kinderen regelden. De openbare school, zoals die in Woensdrecht, moest de kinderen opvoeden tot vaderlandslievende en godvrezende mensen en had een algemeen christelijke inhoud.

Tijdens het Ancien Regime, vóór 1795, was het schoolwezen totaal anders geweest: summier en per gewest. De hoofdtaak van de school was ervoor te zorgen dat het een belangrijk instrument zou zijn voor het bijbrengen van de fundamenten van de gereformeerde religie: calvinisering dus, met de Heidelbergse Cathechismus in de hand. De predikanten en kerkbesturen hielden toezicht op het onderwijs. De schoolmeesters, die hervormd moesten zijn, ook organist, voorlezer en koster waren, waren nauw aan de kerk gelieerd. Alle "paepsche boecken en andere paepsche Stoutighheden" waren uit den boze!

De lokale hervormde scholen in het overwegend katholieke Brabant telden dan ook aanvankelijk nauwelijks leerlingen. De katholieken stichtten in het geheim zgn. bijschooltjes of stuurden hun kinderen naar schooltjes net over de grens.

In de loop van de 18e eeuw trad er een kentering op. De schoolmeesters, afhankelijk van schoolgelden voor hun inkomen, gaven steeds meer algemeen christelijk onderwijs. Zo evolueerden in de 18e eeuw in het Brabantse lager onderwijs de scholen naar openbaar-neutraal. Het aantal kinderen dat in Woensdrecht in de winter de school bezocht liep op van 50 in 1721 tot 170 in 1785[1]. De openbare school van de 19e eeuw in de overwegend katholieke streken, dus ook die van Jan Dietvors in Woensdrecht, werd door de leerkrachten automatisch naar hun eigen christelijke overtuiging ingekleurd.

---

1. Uit Verslagen van "Kerkeboeck van Woensdregt", door J. Schoonhoven in "Rond 1800", 1998

Rivaliteitsproblemen doemen op vanaf het midden van de 19e eeuw

Een nieuw schoolgebouw, maar waar?

Kort na de dood van schoolmeester Johannes Dietvors eind 1846, begint een roerige tijd voor de bewoners van Woensdrecht. Er ontstaat namelijk een strijd tegen de plannen van burgemeester en wethouders, de leden van de raad, de schoolopziener én de edelachtbaren van de provincie. De kwestie draait om het voorstel het bijna tot ruïne vervallen *schoolhuys* in Woensdrecht niet meer op te knappen, maar een nieuwe school te willen stichten bij Hoogerheide. De directe aanleiding is een schrijven van Gedeputeerde Staten (GS) van Noord-Brabant van 15 december 1846, een maand na de dood van Jan Dietvors, alsof ze er op gewacht hebben! Alarm voor het gemeentebestuur !, want zij, Gedeputeerde Staten, **eisen:**

1e *'onverwijld zodanige voorzieningen te beramen en in het werk te doen stellen als vereischt zouden worden om de INSTORTING van het schoolgebouw en mitsdien ongelukken voortekoomen'*, en

2e *'om tevens over te gaan tot het doen ontwerpen van een plan, bestek en begroting van kosten voor het bouwen van een nieuw schoollokaal'*, en

3e *'om die stukken zoodra mogelijk aan de goedkeuring dezer vergadering te onderwerpen'*. Om kracht bij te zetten wordt nog toegevoegd: *'En den Commissaris van Zijne Koninklijke Hoogheid, Willem II, van het 7e district, wordt opgedragen om toetezien dat hieraan promptelijk worde voldaan*[2]*'!*

Reeds geruime tijd vóór de dood van Dietvors gingen er geruchten over problemen wat betreft de staat van onderhoud van de gemeenteschool. Waarschijnlijk zelfs al eerder. De raad heeft van de districtscommissaris op 16 november 1846[3] opdracht gekregen n.a.v. een besluit van Gedeputeerde Staten d.d. 7 november 1846 *'om te ontwerpen een plan, bestek en begrooting aan kosten van een nieuw schoolgebouw'*. In de dorpen Woensdrecht en Hoogerheide gonst het hierna van de geruchten. De rivaliteit tussen de bewoners van deze dorpen doet definitief zijn intrede. Na de H.Mis op zondag zal er flink zijn gediscussiëerd in de café's!

Het zwaard van Damocles boven Woensdrechts hoofden wordt geslepen. Er hangt onheil in de lucht! Het onderwerp 'school' is lange tijd het gesprek van de dag.

Er zal de komende jaren een groot beroep worden gedaan op de meeste van de hoog in het vaandel staande deugden uit die tijd: beleefdheid, gehoorzaamheid en braafheid!

Terwijl het dorp Woensdrecht al tientallen jaren op een gemiddeld inwonertal van ongeveer 800 zielen blijft steken, inclusief Zuidgeest met de Duintjes en Heimolen, breidt zich het aantal inwoners boven op de Brabantse Wal, langs de Baan van Bergen op Zoom naar Antwerpen, in snel tempo uit, weliswaar op Woensdrechts gemeentelijk grondgebied, maar wel heel dichtbij het dorpje Hoogerheide. Woensdrecht wordt qua inwonertal overvleugeld daarboven tegenover de Onderstal bij de kerk, door 'die van Hoogerheide'. Daar wonen binnen een tijdsbestek van vijftig jaar, rond 1845, ondertussen al wel duizend mensen. Met veel meer kinderen dan in het dorp Woensdrecht, zeker als we de kinderen van De Duintjes en de Heimolen niet meetellen; die zitten immers in Nieuw Borgvliet op school!

---

2. *Inventarisnr. 1754*
3. *Inventarisnr. 1187*

Daarenboven wordt in 1846 in vergaderingen van de raad gedelibereerd over het samenvoegen van de gemeentes Huijbergen en Woensdrecht. Zie vergadering 6 juni 1846 'ten raadhuize(?)[4] van Woensdrecht'. De leden van de raad (o.a. Pieter Jan de Jong) en de zes grondeigenaren die uitgenodigd zijn (o.a. Jacobus de Jong) geven hun mening! Dat zou dus wéér een andere samenstelling van de bevolking kunnen betekenen.

Maar de Woensdrechtenaren weten het: zo lang de kerk van Hoogerheide ook hún kerk is, zullen ze geen aanspraak op een eigen kerk kunnen doen gelden. Daarom waren ze altijd trots op hún school, die ook voor de kinderen van Hoogerheide bestemd was. En die situatie m.b.t. 'kerken'op Hoogerheide, accepteren ze al vele, vele jaren. Men weet niet beter.
Maar nu is er sprake van **een nieuwe school**. En die zou op **Hoogerheide** moeten komen, waar ze toch ook al een eigen kérk hebben! Dat wordt onverteerbaar. Maar Gedeputeerde Staten menen het serieus. Al in de raadsvergadering van18 december 1846 zit de Commissaris van de provincie het gemeentebestuur achter de broek om onverwijld de tijdens de vorige vergadering al gevraagde stukken aan te leveren[5]. En dat waren stukken die met nieuwbouw van een school te maken hadden, al waren die misschien nog niet algemeen bekend en was men in de veronderstelling dat die met iets nieuws in het dorp Woensdrecht te maken had.

Door de verkaveling van de heidegronden in de eerste helft van de 19e eeuw wonen er rond 1850 steeds meer mensen op het Heike op Hoogerheide.

4. Het eerste raadhuis van Woensdrecht zou pas in 1867 gebouwd worden! Hier zal de aanbouw van de secretariswoning bedoeld worden misschien of de gelagkamer bij Moors in Klein Antwerpen, uitspanning/boerderij/logement naast de oude kerk: nu het begin van de Scheldeweg.
5. Inventarisnummer 1187

Tegenstrijdige meningen

Historisch wordt de vergadering van de gemeenteraad 14 juli 1847, naar aanleiding van het besluit van Hun Edele Groot Achtbare de Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie: dd 7 december 1846[6].

Present: B. Couwenbergh, burgemeester, W. Brooymans, assessor, en verder de leden van de raad Jacobus Jacobs Migielsen, Adriaan van den Eynden en Johannes F. Kamoen. Afw: Jan Baptist Cornelissen, *'ofschoon behoorlijk opgeroepen, is hij niet ter vergadering verscheenen'*, terwijl hij nota bene assessor is! En ook afwezig Pieter Jan de Jong, lid van de raad, '*door ziekte verhinderd is geworden, dezelve bij te wonen'* , om te '*delibereeren op den inhoud van het besluit van Hun Edelgroot Achtbare Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie dd: 7 december 1846, nopens het daarstellen van een nieuw schoolgebouw, binnen deze gemeente en legt ter tafel over, een plan of bestek, en begrooting van kosten, ad. f 3.323,69 en een half cents, voor het bouwen van een heel nieuw schoollokaal, met eene schoolmeesterswoning, en tevens eene Raadkamer, tot het houden van de vergaderingen van het Gemeente Bestuur, waaraan thans alhier nog behoeften bestaat, daar te stellen op het PERCEEL SECTIE B no 376, aan den Straatweg, op eene distantie van twee honderd ellen aan deze zijde van Hogerheyden*[7]*; en verzoekt, dat het deze vergadering mag behagen, hare goedkeuring daar aan te willen hechten, ten einde ter finale goedkeuring van de Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie, te worden opgezonden.'*

Maar raadslid Adriaan van den Eynden is het er helemaal niet mee eens. Ten eerste ligt het geplande nieuwe schoollokaal veel te ver van de kom van de gemeente[8], in zijn optiek het dorp Woensdrecht, en ten tweede is een renovatie van de oude bestaande school veel goedkoper. Hij dient een tegenbegroting in, met *'een plan of bestek van niet meer dan zullende bedragen dan f 1564,-, voor slechts de helft der opgegevene kosten'* , zodat Woensdrecht haar school zal kunnen behouden! '*Én*', zo voegt hij eraan toe, *'waarbij ook eene Raadkamer zal kunnen worden gevoegd'*. Maar het meest doorslaande en voor ons ontnuchterendste argument om de school in Woensdrecht te behouden lijkt hij te bewaren voor het laatst: **'dat de meest fatsoenlijkste ingezetenen te Woensdrecht wonen en het derhalve eene onbillijkheid zoude wezen, de school aldaar te vernietigen tegen de wil van derzelven bewooners, terwijl te Hogerheyden eene veel mindere klasse aan ingezeetenen woont'!**

De toon was gezet!

En hij probeert verder nog zijn collega's in de raad te overtuigen met de woorden: *'dat de bewooners van Woensdrecht nu reeds zoo verre van de Kerk Van Hogerheyden verwijderd zijn, en wanneer de school ook daar mogt worden opgerigt, al wederom een aanmerkelijk ongerief zal ontstaan, zoowel voor Woensdrecht, als de Zuydgeest en den polder den Hinkelenoord'*.

Dat de bron van tegenstellingen, verschil in 'klasse', én rivaliteit tussen de dorpjes Woensdrecht en Hoogerheide hier zijn oorsprong vindt lijkt begrijpelijk nietwaar? Men kan zich afvragen op basis van wat voor normen en waarden Van den Eynden tot de conclusie komt dat de bewoners daar in Woensdrecht tot de 'fatsoenlijkste' bewoners behoren, en tot de 'mindere klasse der ingezetenen', die van Hogerheyden thuishoren.....

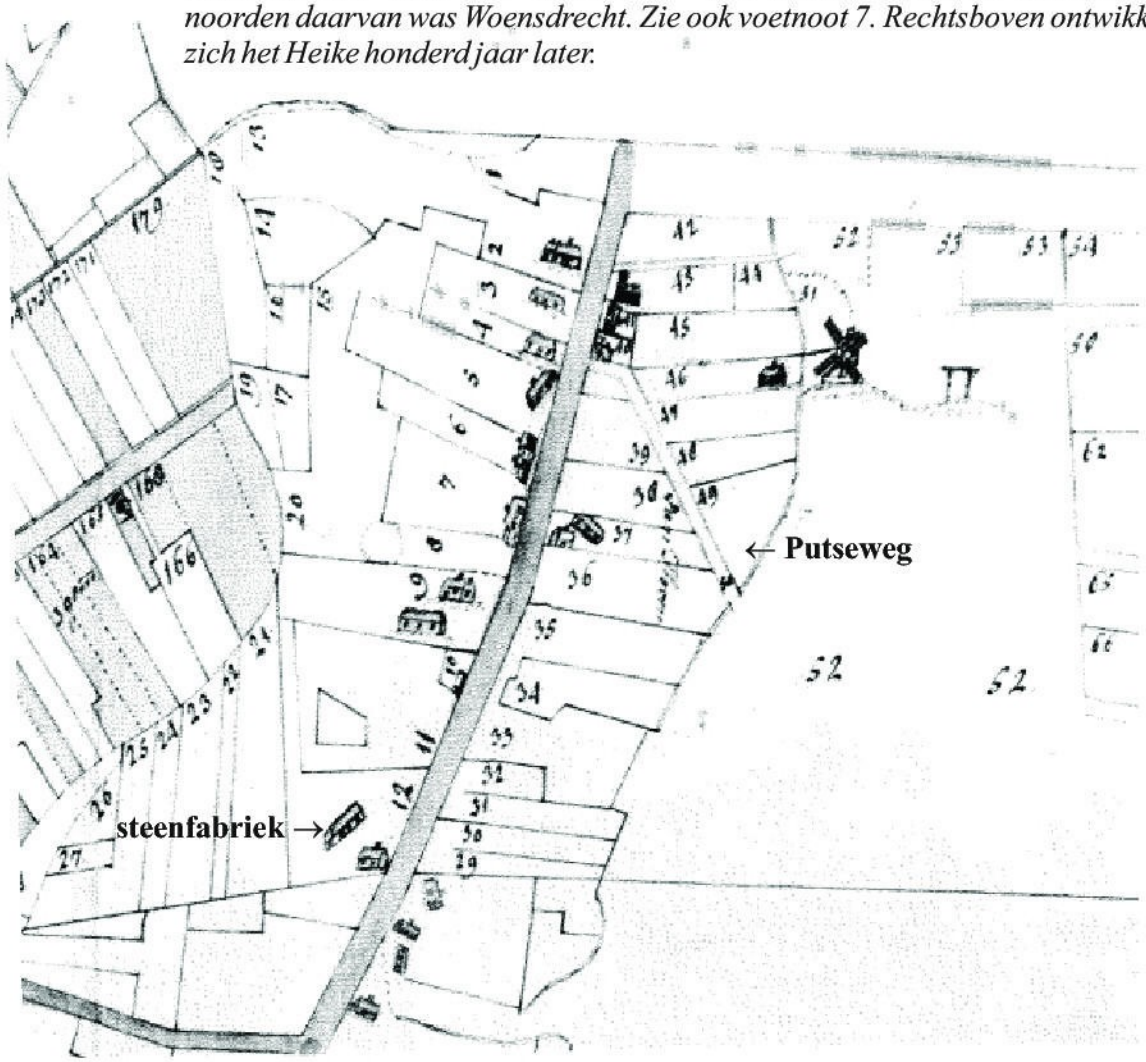
---

6. Litt: M, afdeling van policie, en de missive van den Heere Districts Commissaris, 16e derzelve maand AN: 421/1.246/. - Inventarisnr. 1754.

7. Vanaf de Onderstal en Wouwbaan zuidwaarts begon pas het dorp Hoogerheide tot ter hoogte van de vroegere steenfabriek op de huidige Ossendrechtseweg tegen de grens met Ossendrecht.

8. Zie omschrijving in de politieverordening anno 1921 nog!

Onderstaand kaartje uit 1761 geeft aan hoe 'groot' Hoogerheide was: ongeveer 100 inwoners. Hoogerheide lag toen geconcentreerd rond de huidige Ossendrechtse weg, (hier afgebeeld + een stukje Raadhuisstraat.) Alles ten noorden daarvan was Woensdrecht. Zie ook voetnoot 7. Rechtsboven ontwikkelde zich het Heike honderd jaar later.

En tenslotte komt onze Adriaan nog met de suggestie, die de doorslag vóór vestiging in Woensdrecht had moeten opleveren, *'dat het nieuwe schoolgebouw, zooals het door de Burgemeester wordt verlangd, zou gelegen wezen op heidegronden waarvan geene revenuen te wagten zijn, terwijl bij laten tijd, door indijking als anderzints, aan de zijde van Woensdrecht, waar de Kom van de Gemeente is, aanmerkelijke verbeetering van gronden te wagten is, en alzoo ook eene meerdere bevolking'*. Adriaan van den Eynden komt wel op voor zijn dorp, maar hoezeer zal de toekomst hem ongelijk geven!

Met het laatste argument pareert hij dat van de burgemeester, die *'het gelegen zijn aan de belangrijke handelsweg Bergen op Zoom – Antwerpen'* gebruikt, om de toename van de bevolking *'vooral in Hogerheyden'* te situeren. De burgemeester zal wél gelijk krijgen van de geschiedenis!

Interessant is de mening van assessor, wethouder Brooymans. Hij is ook van Woensdrecht en ook hij moet aan zijn achterban denken. Enerzijds wil hij als lid van B en W zijn burgemeester niet afvallen en anderzijds moet hij zijn dorpsgenoten te vriend houden. Hij volstaat met de opmerking, *'dat nogthans de minste kosten moeten worden geprefereerd, daar de gemeente nog veele schulden te vereffenen heeft, en hij bovendien naar rust en vrede verlangd te helpen mede te werken'*. Hij, Willem Brooymans

dus, *'laat de zaak echter gaarne over aan de beslissing van de Heeren Gedeputeerde Staten'*.
Die Willem Brooymans voelde zich zo wel lekker gedekt lijkt me. Anders is het met raadslid Jacobus Jacobs Migielsen. Die verzint geen uitvluchten en sluit zich aan *'bij het uitgebragt gevoelen van het medelid van den Raad, Van den Eynden, dat nu de school, reeds meer dan drie Kwart uur, van zijne woning en die zijner gebouwen, verwijderd is'*. Hij is eerlijk, het is eigenbelang, want als de school uit Woensdrecht richting Hoogerheide verdwijnt zal *'die verwijdering nog met een half uur worden vermeerderd'*. Er woonden maar een paar boeren met kinderen in de polder. Die konden over het algemeen wat macht en aanzien betreft wél, maar qua aantal kinderen voor de school niet de doorslag geven.
De volgende kandidaat die zijn standpunt tijdens de vergadering moet bepalen is raadslid Johannes Franciscus Kamoen. Hij verklaart zich *'volkomen te verenigen met het uitgebracht gevoelen van den Assessor Brooymans, en dat hij de zaak gaarne aan den beslissing van Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie onderwerpt'*. Ook hij verstopt zich.
We zagen al dat assessor Jan Baptist Cornelissen niet ter vergadering was verschenen, ofschoon hij wel degelijk volgens de regels zoals het hoort, dus '*behoorlijk*', was opgeroepen. En Pieter Jan de Jong, zetelend op hoeve het Hooghuis, had zich wegens ziekte af moeten melden, zoals eerder vermeld.

De logica van meneer de burgemeester

Blijft nog de uitleg en verdediging van het standpunt van de burgemeester B. Couwenbergh. Hij stemt er vóór, *'om aan den nieuwen Straatweg, digtbij* (dit alles 14 juli 1847 in de raad besloten) *Hogerheyden*[9] *te bouwen'*, en wel op het perceel B no 376. En hij geeft zijn redenen:

1e 'Deze plek ligt het meest in het midden der bevolking, zodanig dat in een omtrek van zeven minuten, rond de nieuw te bouwen school, ***hier vijfhonderdvijftig zielen woonen****, terwijl op de plaats, waar nu de oude school staat, in denzelfden afstand,* ***slechts tweehonderdvijftig zielen*** *woonachtig zijn'.*

2e 'Dat de verre weg het grootste gedeelte, geheel of ten deele langs den Straatweg, naar de school zal komen en retourneeren'.

3e 'Dat de school ***op de bedoelde plaats digter bij de thans bestaande katholieke kerk te Hogerheyden is*** *en alzoo wederom, tot meer gemak en gerief van de kinderen die hun gewoone schooljaren, ten minste twee á drie jaren lang, van alle kanten, dus zelfs van uit de Woensdrechtse Straat, den geheelen wintertijd, eerst de Kristelijke onderwijzing, moeten bijwoonen, in genoemde Kerk, en dus als dan van daar gemakkelijk naar de school zullen gaan, het geene naar zijne gedachten, zelfs het schoolgaan en het bijwonen van het kristelijk onderwijs zal bevorderen'.*

4e Hij stemt er ook vóór ***om een raadkamer gelijk bij dit gebouw*** *te plaatsen, omdat dit nu met minder kosten gepaard gaat dan er later afzonderlijk bij te plaatsen'.*
Jacobus Jacobs Migielsen en Adriaan van den Eynden gaan, na de burgemeester gehoord te hebben, ertoe over '*nog aan te merken dat het verplaatsen van de school naar de zijde van Hogerheyden voor 'die' van Woensdrecht, Hinkelenoord en Zuydgeest een algemeen ongenoegen zal veroorzaken*'.

---

9. Nogmaals zij opgemerkt dat de grens tussen Hoogerheide en Woensdrecht toen lag op de lijn Onderstal / Wouwbaan en alles ten noorden tot het grondgebied van dorp Woensdrecht gerekend werd.

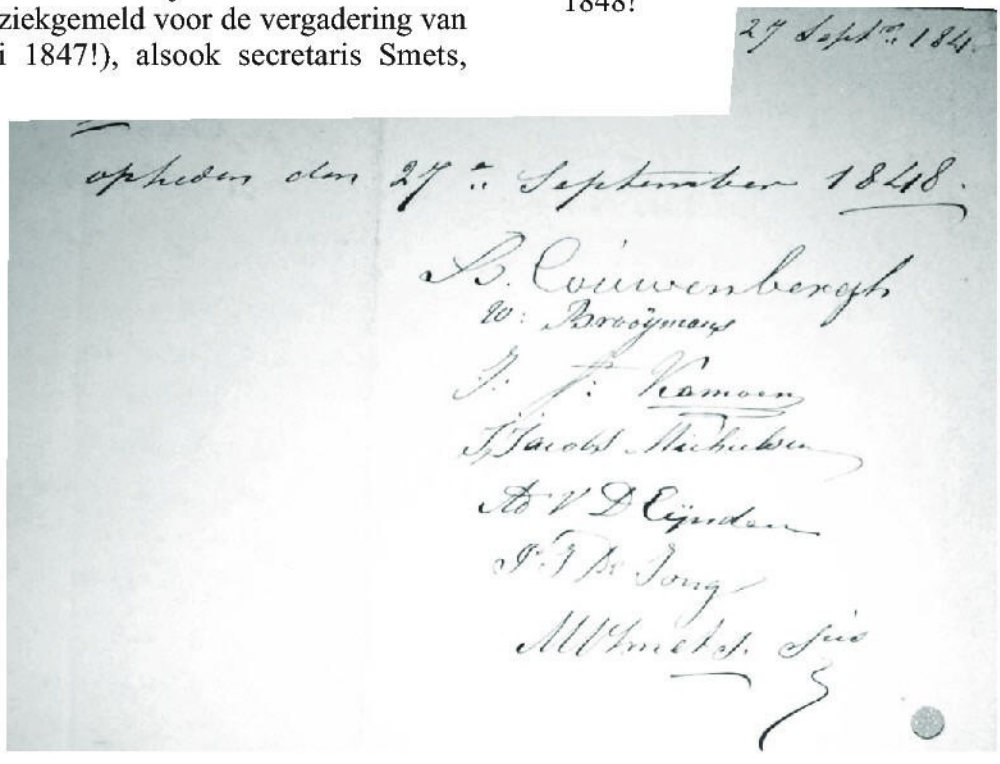
Er wordt 'geresolveerd', besloten, beide plannen, die van de vóór- en tegenstanders met begrotingen van kosten naar Gedeputeerde Staten van de provincie Noord Braband op te sturen n.a.v. hun destijds genomen besluit van 7 december 1846.
Aldus wordt op 14 juli 1847 besloten. Iedereen kan op zijn klompen aanvoelen welke kant het op zal gaan en hoe de afloop zal zijn. Ene meneer M.P. Smets is nu gemeentesecretaris en ondertekent mede de besluiten zoals hier genomen

Uit inv.nr. 1187: Tijdens de raadsvergadering van 29 maart 1848, het jaar van de grondwet en Thorbecke, zijn er buiten de burgemeester vier leden van de raad in deze vergadering tegenwoordig: assessor Wilhelmus Brooymans, Jacobus Jacobs Migielsen, Adriaan van den Eynden en Pieter Jan de Jong. De burgemeester is vóór nieuwbouw, Brooymans legt zich erbij neer en onderwerpt zich aan de wens, zelfs eis, van Gedeputeerde Staten. De overige drie kunnen zich niet verenigen met de beslissing dat wordt bepaald *'dat er eene geheele nieuwe school mét onderwijzerswoning zal gebouwd worden nabij de kerk van Hogerheyden'.*

De kogel is door de "kerk"

Op **27 september 1848, we zijn al meer dan anderhalf jaar verder dan het eerste besluit van GS,** beslist de raad definitief tot het bouwen van een nieuwe school en onderwijzerswoning **in de buurt van de kerk van Hogerheyden**. Burgemeester en Wethouders (Brooijmans en Kamoen, de laatste ontbrak vorige vergadering), en de raadsleden Jacobus Jacobs Migielsen, Adriaan Van den Eijnden en Pieter Jan de Jong, (ziekgemeld voor de vergadering van 14 Juli 1847!), alsook secretaris Smets, ondertekenen. Maar Van den Eynden *'persisteert'* bij zijn vroeger geuit gevoelen en hij zegt dat het schoolgebouw te Woensdrecht moet worden behouden *'om de rechten van de ingezetenen niet te kort te doen'.*

Toch staat zijn handtekening onder het definitieve raadsbesluit van 27 september 1848!

Het raadlid Jacobs Migielsen, is thans ook *'van gevoelen'* dat *'het schoolgebouw in de nabijheid van de kerk van Hogerheyden word daargesteld, omdat men in dat geval het vooruitzigt heeft ruime subsidiën zoowel van het Rijk als van de provincie te erlangen'*. Hij dringt nu zelfs met klem aan, dit te doen *'in het belang van de gemeente'*! De afstand vanuit de Hinkelenoord zal er ondertussen toch niet door verkort zijn? Want dat was zijn argument toch om het jaar ervoor nog tégen nieuwbouw bij Hoogerheide en vóór vernieuwing in Woensdrecht te zijn. De toegezegde *ruime subsidiën* hebben grote invloed op zijn waarschijnlijk zeer gezonde verstand gehad. (Bouwkosten f 3.875,54 en een halve cent)
De argumenten van de burgemeester waar alle raadsleden uiteindelijk voor zwichten vinden de goedkeuring want ze krijgen middels de beslissing van Gedeputeerde Staten van 17 maart 1848 voor nieuwbouw bij Hogerheyde subsidie en niet voor verbouwing in Woensdrecht!

Woendrechtenaren moeten toegeven dat de nieuwe school inderdaad dichter bij de kerk ligt, maar liever hadden ze natuurlijk alles in Woensdrecht gerealiseerd.

Het huiswerk moet worden overgedaan

Maar in de raadsvergadering op 3 januari 1849 blijken Gedeputeerde Staten de goedkeuring van het ingediende plan te hebben afgewezen, c.q. verworpen, op volgende gronden:

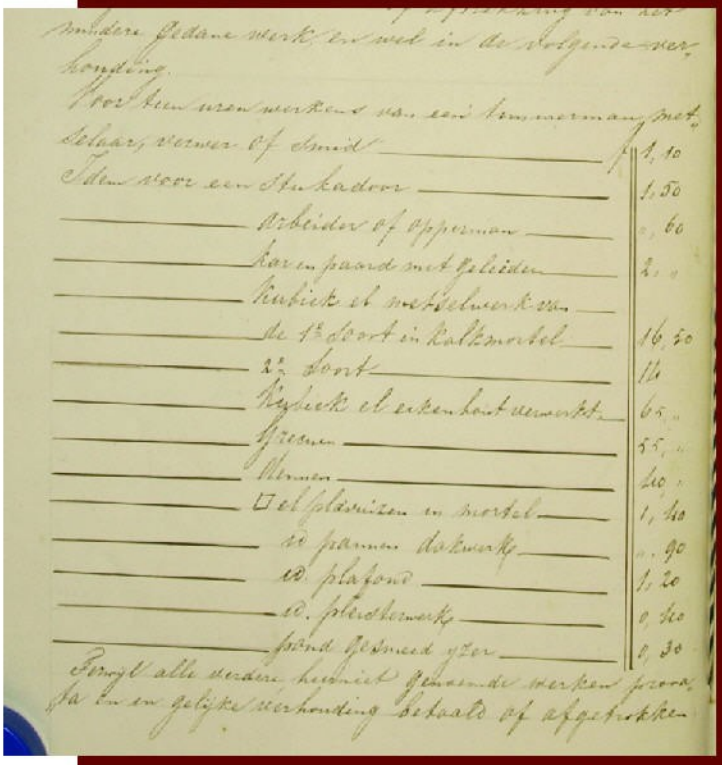
1. Het geheel is veel te klein voor minstens 120 kinderen tegen *'60 vierkante palmen'* per kind.
2. De inwendige verdeling vinden ze ondoelmatig: *'40 vierkante ellen voor de school en 61 voor de onderwijzerswoning; dat moet minstens omgekeerd worden'*.
3. Er is *'te weinig licht voor het schoollokaal, de schuiframen zijn ondoelmatig voor de luchtverversing, de loop der zolderbalken is verkeerd, de kapgebinten zijn ondoelmatig geprojecteerd, de trap naar boven te recht en gevaarlijk enz.'*;

Er ligt een nieuw plan: *'78 vierkante ellen voor de school en 53 en een halve vierkante ellen voor de onderwijzerswoning met een afgeschoten slaapkamer met twee bedsteden op de zolder; de bergplaats buiten, i.p.v. binnen de woning, met de noodige privaten; de ramen zijn nu zo dat ze 'van boven kunnen tuimelen om de middellijn van het halfrond, ter luchtverversching'*.

Het gebouw wordt uiteindelijk lang 21 ellen twintig duimen en breed 7 ellen en 4 duimen. Het schoollokaal ervan lang 12 ellen en breed 6 ellen en vijftig duimen. De onderwijzerswoning zal, veel vierkante ellen aan oppervlakte bleven er niet over, *'in eenen gang drie kamers, keuken en kelder hebben. Voorts tegen den achtergevel verbonden een schuurtje en privaten'*.

Het hele vastgelegde stuk met bestek en beschrijving is ondertekend door de aannemer Jac Verswijveren; de borgen zijn Anthonie de Jong en P.J. van Osta; het gemeentebestuur ondertekent in de personen van: B.Couwenbergh burgemeester, W Brooijmans, J Kamoen, P.J. de Jong als wethouders (assessoren) en M. Smets als secretaris. Den 28sten augustus 1849 bezegelt de raad het lot van het voorlopig voor tientallen jaren schoolloze, en ook nog steeds kerkloze dorp Woensdrecht, dat zich tot voor enige jaren ervoor eeuwenlang ver verheven voelde boven dat gehuchtje Hoogerheyden.
De laagste inschrijving van f 2.890,- is van Jacobus Verswijveren. Architect is J. van Banning.
Helaas is er geen bouwtekening van de eerste school in de huidige Raadhuisstraat bewaard gebleven.

Dit bestek geeft een indruk van wat de bouw van de school 150 jaar geleden ging kosten. →

Ook geen foto van de voorgevel. We weten dus niet hoe het geheel van de school en de onderwijzerswoning er uit zag in 1850. Maar wel is de plaats bekend waar de school destijds stond. Daar bevindt zich nu de zonnestudio Zonland *(onderste foto - Frans Klaassen) (vroeger café de Cozze middelste foto).*

Het is in deze periode dat de openbare school, op de locatie in het dorp Woensdrecht, eigenlijk op instorten staat[10]. Na veel geharrewar en gehakketak in de raad, onder de bevolking en tussen Burgemeester en Wethouders, is dus de definitieve beslissing gevallen: **De bouw van een nieuwe school in de gemeente, met onderwijzerswoning, komt definitief bij de kern Hoogerheide[11].**

Burgemeester Couwenbergh, het leven gaat weer door, nodigt wethouder Kamoen schriftelijk uit en zegt hem de begroting voor het jaar 1850 mee te brengen.

10. Zie ook Delahaye, Van Ham en Jacobs voor meer informatie :'kleine geschiedenis van een historische tweeling Woensdrecht en Hoogerheide, blz. 174- 182, uitg. 1984 door het gemeentebestuur van Woensdrecht.

11. Met de gemeente Bergen op Zoom is een financiële regeling getroffen voor de kinderen van Zuidgeest (Heimolen en Duintjes), die naar de school van Nieuw Borgvliet mogen.

Ondertussen

Ene H.Smits, waarschijnlijk een smid, heeft in 1847 nog voor f 22,70 *eene Kagchel* voor de toenmalige gemeenteschool in het dorp Woensdrecht geleverd[12]. Het is te hopen geweest dat die nog kon worden overgebracht en gebruikt in de nieuwe school bij Hoogerheide!

In 1849 geldt nog steeds dezelfde wedde voor de onderwijskracht. Maar voor het lesgeven aan de ´onvermogenden´ wordt f 35,- uitbetaald. Het schoolgeld bedraagt voor de 1e klas 25 cent per vier weken, de 2e klas 45 cent en de 3e klas 55 cent. Een klas omvatte twee leerjaren!

27 juni 1849 verschijnen Pieter Swagemakers en Godefriedus Moors ten tonele, als Jan Melsen terugtreedt, om in de raad te komen. Die voordracht gaat naar GS. Godefriedus Moors zal zijn stempel op de geschiedenis drukken, in het bijzonder op die met betrekking tot de scholen.

In augustus 1849 'lapt' de gemeente f 4.000,- als vrijwillige bijdrage in de aanlegkosten van de Straatweg van Bergen op Zoom naar Putte. Met behulp van een in de raad genoemde kwitantie wordt er overgemaakt aan GS. Die zandbaan, nu Raadhuisstraat!, langs de nog in oprichting zijnde school en onderwijzerswoning zou natuurlijk geen gezicht geweest zijn!

Het regelmatig aan de orde komende onderdeel 'verkoop van heidegronden' tijdens de raadsvergaderingen, levert steeds een aardig centje op voor GS en de gemeente.
En deze woeste gronden lagen in grote omvang oostelijk van de toekomstige school, zich uitstrekkend tot aan de gemeentegrens met Huijbergen. Gedurende deze decennia zullen tientallen percelen worden uitgegeven aan ijverige arbeiders, die het gebied in cultuur kunnen brengen, er een huisje op bouwen en er een gezin stichten. De kinderen, in de loop der tijd op 't Heike geboren, bezoeken de nieuwe school die letterlijk aan de achterdeur van hun huisjes op Hoogerheyden wordt gebouwd.
Het mooiste voorbeeld is de kavel waarop 'ons' heemhuisje Het Kwartier staat. Dat stuk heidegrond, ook onder sectienummer B 376 vallend destijds, is hetzelfde als waarop de openbare jongensschool met onderwijzerswoning komt in 1849. Dat hele gebied wordt verkaveld en de kavel van ons huidige heemhuisje wordt gekocht door Lambert Sloven. Dan wordt het sectie B 466. Tientallen gezinnen vestigen zich gedurende de volgende decennia op de voormalige klapzandgronden!

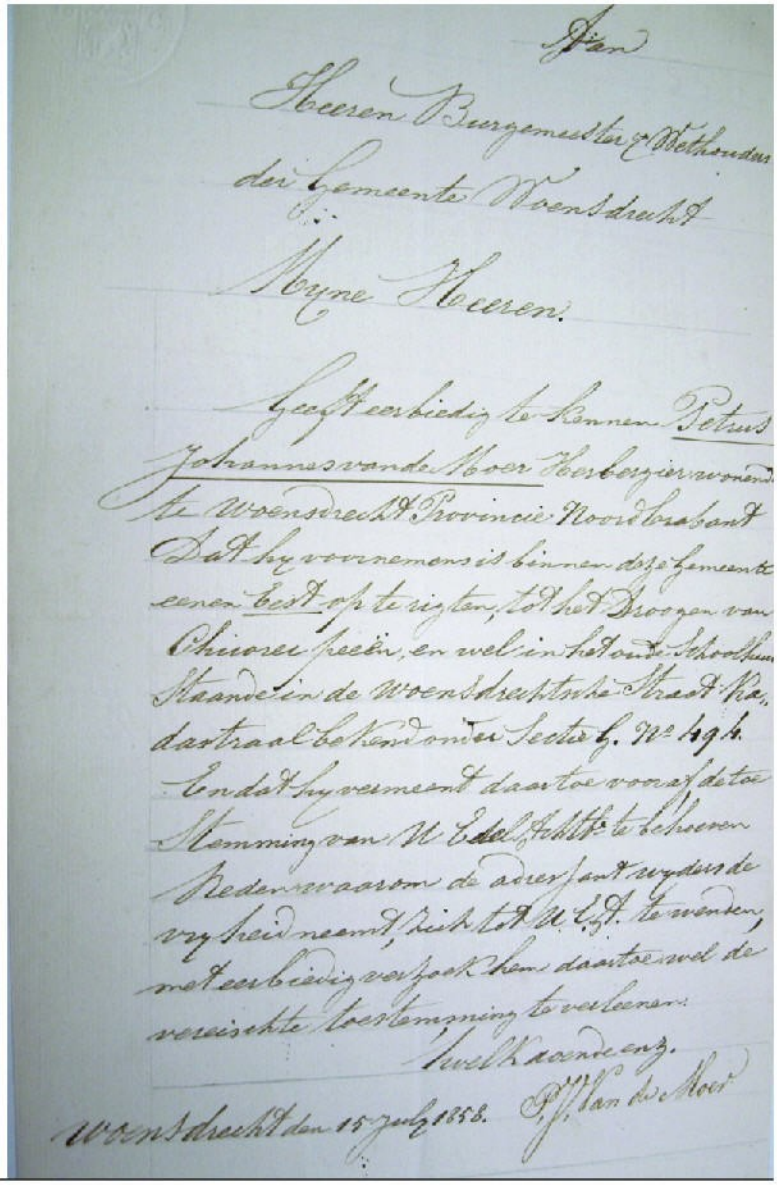
Op 24 november 1849 gaat de officiële mededeling van het gemeentebestuur aan GS de deur uit over de opheffing van het oude schoolgebouw in Woensdrecht, Sectie G no 493, tuin groot 5 roeden en 90 ellen en Sectie G no 494, het schoolgebouw, twee roeden en 89 ellen. Het is het definitieve einde van het 'schoolhuys', waarin Jan Dietvors bijna een halve eeuw zijn Woensdrechtse kinderen heeft opgevoed en onderricht.
Het oude schoolgebouw in dorp Woensdrecht, verworden tot een ruïne, was alles waar het dorpje haar interne bindende identiteit[13] aan ontleende, ze hadden immers geen kerk, buiten de ruïne van de Stompe Toren.
De verkoop aan oud-burgemeester Cornelis van de Moer à f 400,- , vindt plaats in mei 1852.

---

12. Inventarisnummer 1754
13. Hoe actueel in 2013: kabinet Rutte II lanceert het plan tot sluiting van kleine dorpsscholen op het platteland.

↑ *In 1849 'lapt' de gemeente ƒ 4.000,- voor de aanleg van de straatweg van Bergen op Zoom naar Putte.*

Aan
Heeren Burgemeester & Wethouders
der Gemeente Woensdrecht
Myne Heeren.

Geeft Eerbiedig te kennen Petrus Johannes van de Moer herbergier wonende te Woensdrecht Provincie Noordbrabant Dat hy voornemens is binnen deze gemeente eenen beest op te rigten, tot het Droogen van Chicoreipeeën, en wel in het oude Schoolhuis Staande in de Woensdrechtsche Straat Kadastraal bekend onder Sectie G. No 494.
En dat hy vermeent daartoe vooraf de toestemming van U Edel Achtbare te bekomen
Redenwaarom de adressant zig derhalven vrijheid neemt, zich tot U.E.A. te wenden, met eerbiedig verzoek hem daartoe wel de vereischte toestemming te verleenen.
Zulks doende enz.
Woensdrecht den 15 julij 1858. P.J. van de Moer

→ Op 15 juli 1858 geeft Petrus Johannes van de Moer, herbergier wonende te Woensdrecht, middels een briefje aan de raad, eerbiedig te kennen, dat hij voornemens *is binnen deze gemeente eenen eest op te rigten, tot het droogen van chichoreipeeën en wel in het oude Schoolhuis, staande in de Woensdrechtsche Straat kadastraal bekend onder sectie G no 494.*

Nu het gebouw er eindelijk staat

Onder de leiding van burgemeester, assessors en leden van de raad, mét de lobby naar en vanuit Gedeputeerde Staten in Den Bosch, komt uiteindelijk in 1850 de nieuwe school tot stand.

Het feit dat de school nu definitief bij Hoogerheide staat en de kinderen van Woensdrecht dus voortaan elke dag grote afstanden te voet moeten gaan overwinnen, zal vanaf nu de kiem worden voor het algeheel ongenoegen tussen de Woensdrechtenaren en de Hoogerheidenaren, die hen overvleugelen.Het feit dat de Woensdrechtenaren in Hoogerheide ter kerke moeten zit dusdanig dwars dat het, twintig jaar later, zal leiden tot het Schisma van Woensdrecht. Maar dat is weer een ander verhaal[14].

In 1858 tekenen Godefriedus Moors als burgemeester, hij volgde Couwenbergh op, en J. Soffers als secretaris, hij volgde Smets op, alle belangrijke stukken. Zij en hun families zullen tientallen jaren, bijgestaan door enkele raadsleden, geziene boeren meestal, als regenten de dienst in de dorpen uitmaken. Als vertegenwoordigers van het gemeentebestuur van Woensdrecht hadden die, met op de nabije achtergrond de schoolopzieners, alles te zeggen over het onderwijs, het schoolgebouw en de onderwijzers.

Nog een beeld van de Raadhuisstraat in de richting van de Ossendrechtseweg. Rechts op de foto het hoge herenhuis, nr 124, waarin destijds gemeentesecretaris Soffers woonde. Deze hield in de lagere uitbouw de secretarie aan huis, totdat in 1905 in het gemeentehuis ruimte vrij kwam doordat het aldaar wonende hoofd van de tegenover gelegen jongensschool verhuisde.
Bron: foto 14 uit Hoogerheide en Woensdrecht in oude ansichten door H. Jacobs en L.W. Lijmbach.
Rechts net buiten beeld: het pand "Hof van Holland" rond 1900, met tramstation.Nu: het grote nieuwe winkel- en appartementencomplex, dat dezelfde naam kreeg.

14. Al gepubliceerd in Tijdingen elders (De Heren Zeventien)

En dan de invulling

Meester A. Luijckx, hoofd der openbare school, doet gedurende de jaren vijftig van die negentiende eeuw zijn uiterste best om alles draaiende te houden. Op 30 juni 1860 wordt hij beloond. De raad stelt met goedkeuring van Gedeputeerde Staten ten aanzien van de school vast: de hoofdonderwijzer krijgt f 700,- als 'tractement' en een hulponderwijzer een jaarwedde van f 250,-.
De schoolgaande kinderen op de dagschool gaan 5 cent per maand betalen en die aan de avondschool 10 cent.
Wat later ontvangt het hoofd nog een extra gegarandeerde toelage van f 75,- per jaar, wat gewaarborgd werd de 8e juli 1861.

Met ingang van 1 juli 1864 zal het J.van Aperen uit Zevenbergen '*heel aangenaam wezen de betrekking van hulponderwijzer te Woensdrecht te aanvaarden'*. Naar die betrekking solliciteert hij 24 mei. Hoofdonderwijzer A. Luijkx heeft de voordracht mee opgemaakt voor de gemeenteraad van Woensdrecht, samen met schoolopziener M. de Roock.
B.G.Bron uit Vlissingen stond tweede en zal dus afvallen[15]. De hulponderwijzer gaat f 300,- verdienen.
Voor de functie van tweede hulponderwijzer komt na een uitgebreide briefwisseling Hendricus Antonius Willems uit Pannerden uit de bus, waarmee F. Bos uit Zwolle (!) als tweede kandidaat afvalt.

De gevolgen van de nieuwe Lager Onderwijswet van 1857

De nieuwe wet op het lager onderwijs in 1857 is niet uit de lucht komen vallen. De Grondwet van 1848 van mr. J.R. Thorbecke was wegbereider voor verbeterde kwaliteit van het onderwijs. In die Grondwet werd kort en bondig gesteld, dat, kort samengevat, *'openbaar onderwijs aanhoudende zorg van de Regering zou zijn, de inrigting door de wet zou worden geregeld, overal in het Rijk van overheidswege voldoend openbaar lager onderwijs zal worden aangeboden, en bekwaamheid en zedelijkheid van de onderwijzer publiek onderzocht moet worden en getuigen moet van gestaafde kunde'*. En dat alles in de overtuiging dat '*geen beroep als dat van onderwijzer zoo grooten invloed op de maatschappij heeft'*. En dat heeft gevolgen in de praktijk.
Sedert de invoering van de Wet op het Lager Onderwijs in 1857 zijn de examens voor de akten van hoofd- en hulponderwijzers zeer verzwaard en de wettelijke eisen gesteld aan het gebouw en m.b.t. salarissen strenger geworden. En maar goed ook, want de krenterigheid en gierigheid van het Woensdrechts college komen wel zeer schrijnend over als de andere gemeenten worden vergeleken met onze gemeente. Schoolopziener De Roock geeft ook nog twee redenen waarom hogere eisen moeten worden gesteld aan het onderwijs:
1. *'De hoogere opgaven der hedendaagsche maatschappij'*; we schrijven 15 augustus 1865!
2. *'en om gelijken tred te houden met dat in naburige landen'*.

Dezelfde argumenten worden nu nog gebruikt! Er is dus tot op de dag van vandaag weinig veranderd!

---

15. Later wordt het verplicht om minimaal drie sollicitanten voor te dragen. Het hoofd van de school, geadviseerd door de districtsschoolopziener, stuurt de voordracht richting het gemeentebestuur. In de praktijk maakte namelijk de burgemeester de dienst uit. Woensdrecht zal echter dikwijls niet aan die eis kunnen voldoen. Het tweelingdorp zal snel als een moeilijke, (lees gierige), gemeente bekend worden, met daardoor vaak te weinig sollicitanten.

Het gevolg van de betere en strengere toelatingseisen tot de opleidingen is geweest dat veel jongelieden die (hulp)onderwijzer wilden worden, werden afgewezen; waarschijnlijk zakten ze na een toelatingsexamen. Het betrof jonge mannen, en de opziener voegt er wat denigerend aan toe, *'die in hun plaatsje of familiën al voor wonderen van bekwaamheid doorgingen'*. Zij zullen voorlopig niet meer aan de bak komen om hulponderwijzer te kunnen worden, laat staan 'Hoofd ener school'.
De schoolopziener, met sturing van bovenaf, is druk in de weer om de scholing van onderwijzers in goede banen te leiden. Maar dat stuit nogal op logistieke moeilijkheden.
Het 8e district, waartoe de gemeente Woensdrecht behoort, heeft Wouw als middelpunt en telt in totaal ongeveer 40.000 zielen. De schoolopziener wil scholing inrichten, maar wel dicht bij de studenten en onderwijzers; *'Maar Wouw alleen als centraal punt is te ver van de uiteinden ervan gelegen om te kunnen worden aangewezen. Het zouden dus Roosendaal en Bergen op Zoom moeten zijn. De kosten zijn hoog en op financiële steun van Rijks wege is slechts gedeeltelijk te rekenen. De post voor normaallessen op de begrooting uitgetrokken, laat niet toe die overal voldoende te subsidieeren'*. Schoolopziener M.L. de Roock doet een beroep op de gemeenten tot een bijdrage van één cent per inwoner, in totaal dus f 400,- in heel West- Brabant, om een *'goed geordend plan voor lessen te ontwerpen en een normaalcursus voor kweekelingen, de naam voor in opleiding zijnde onderwijzers, in het (8e)District van de grond te krijgen'*. Toen was een gulden nog een daalder waard, en dat voor geheel West-Brabant. Wat je met een cent al niet kon bereiken anderhalve eeuw geleden!

Na acht maanden, sinds 2 april 1865 aan de school benoemd te zijn, verzoekt eerdergenoemde hulponderwijzer H.A. Willems, zijn *'tractement met vijftig gulden te verhoogen'*. De burgemeester had dat bij zijn aanstelling beloofd als hij *'aan zijne roeping wel beantwoordt'!*

In februari 1866 sterft hoofdonderwijzer A. Luijkx onverwachts; hij is bijna twintig jaar hoofd geweest, en schoolopziener A.J.L. De Roock wil vaart zetten achter de benoeming van een opvolger! Op 5 maart 1866 vraagt hij om inlichtingen bij de burgemeester en hoe het met de sollicitanten staat, waarop per 11 maart solliciteert: J.N. van den Kerkhof uit Princenhage. Hij wordt snel als het nieuwe hoofd der school aangesteld.

Na drie jaar werkzaam te zijn richt Willems zich ondertussen weer maar eens, op 12 januari 1868, rechtstreeks tot de *'Geachte Burgervader'*. Hij heeft twee jaar eerder met betrekking tot zijn *'toenmalige waarneming'*, bij het plotseling overlijden van Luijkx, *tot volle tevredenheid gefunctioneerd*, en verzoekt weer om de eerder gevraagde 'gratificatie'. En verder in prachtig proza: *'iets is er nog altijd dat minder in staat is om mij vrolijk te stemmen, en dat is mijn ietwat karige besoldiging'*. De hele brief straalt vleierij en slijmerij uit in de rechtstreeks aan Godefriedus Moors gerichte bedelbrief. Maar op een andere manier zal het in die tijd van openbaar onderwijs en onderdanigheid aan de notabele werkgevers wel niet mogelijk geweest zijn!

Uitbreidingen van de school door de jaren heen

Het nieuwe schoolhoofd Van den Kerkhof krijgt direct te maken met de realisatie van de eerste verbouwing/ aanbouw van een nieuw schoollokaal met inrichting, begroot op f 3.980,- (zie bouwtekening hiernaast op pagina 17.)

Hij zal niet veel moeite gehad hebben met de drukte: hij krijgt een leuk aangepaste gerenoveerde school en aan de overkant een splinternieuw huis, geïntegreerd in het nieuwe raadhuis! Want rond deze tijd komt de aanbesteding / realisatie tot stand van de

nieuwbouw van het eerste gemeentehuis met raadkamer en onderwijzerswoning. De afmetingen zijn als volgt: het hoofdgebouw 12,4 m x 9,5 m en achtergebouw 6,5 x 3,2 m.

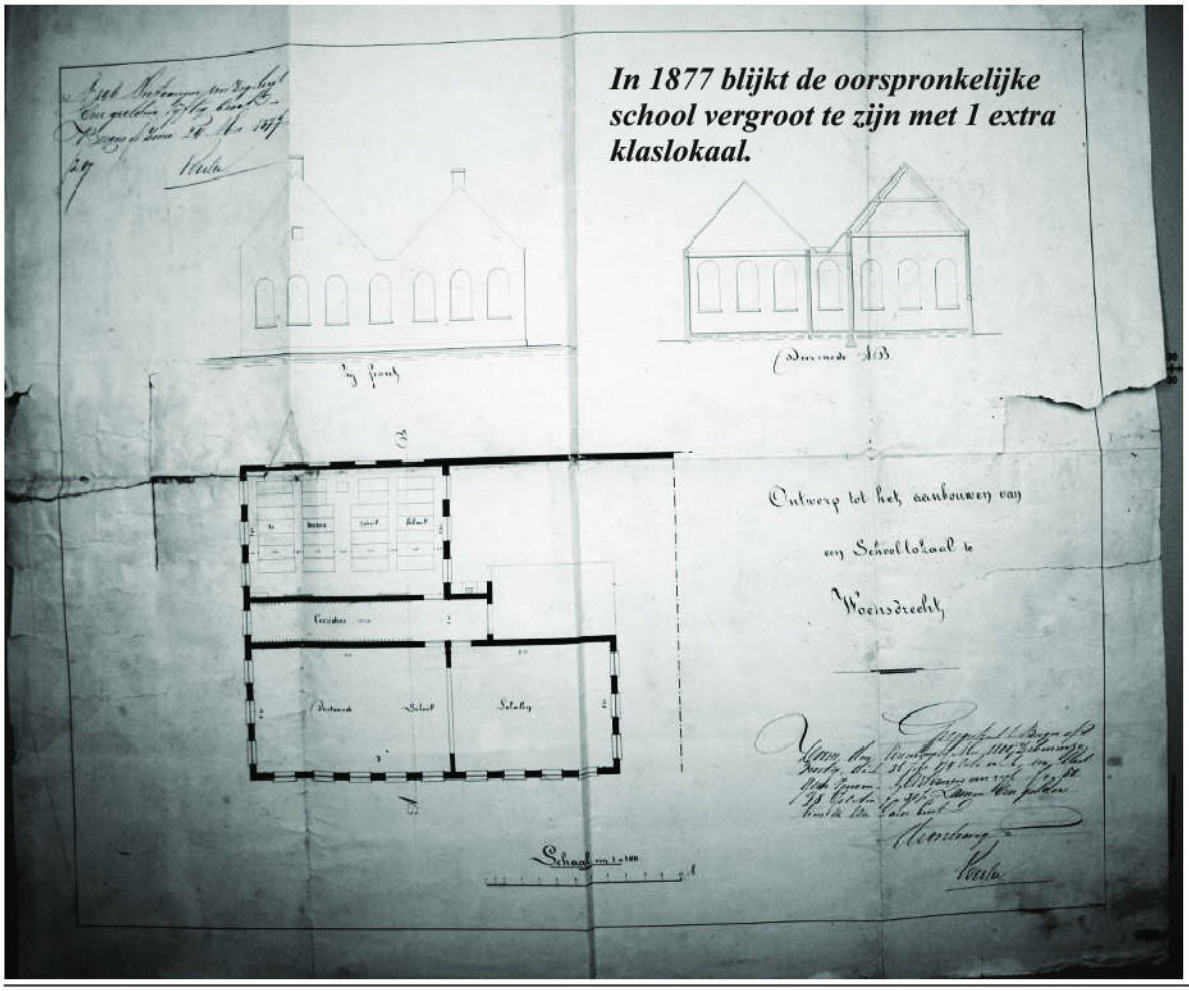

→ *Op 6 juli 1867 besluit de Raad de bouw van het eerste gemeentehuis met daarin raadkamer, secretarie en onderwijzerswoning goed te keuren.*

Uitbreiding van de school met een lokaal rond 1865 ligt geheel in de lijn van het streven het onderwijs te verbeteren. Maar: op 16 november 1865 (zie inv.nr.1754) heeft men het bestek voor de aanbouw van een schoollokaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken namens de Koning teruggekregen met afwijzing van de subsidie!

Uit onderstaande tekst blijkt dat het toch gelukt is om de school aan te passen na de verhuizing van de bovenmeester naar de overkant, want daarin is sprake van twee lokalen.

1875, 6 april: de schoolopziener A.J.L. de Roock in XIIIe district der Prov Noordbrabant, meldt na zijn inspectiebezoek: *"……mij begeven naar de openbare school*

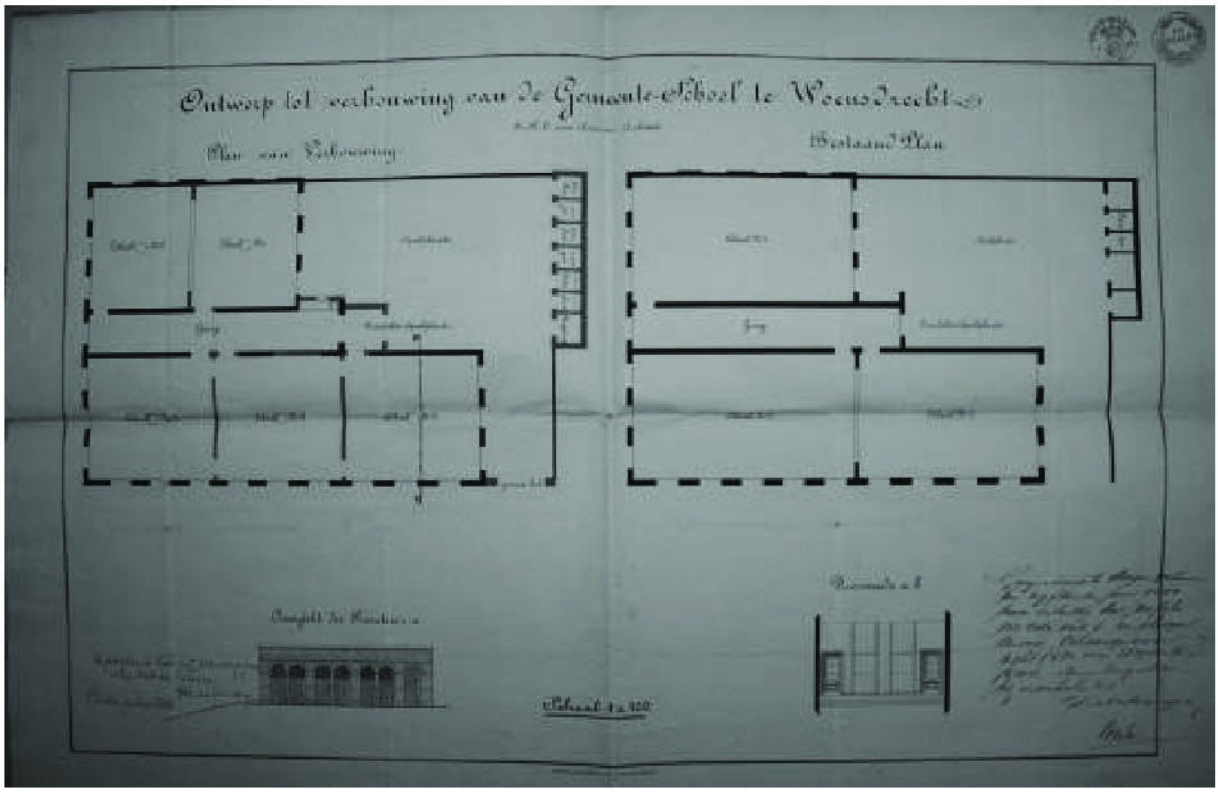

In 1877 blijkt de oorspronkelijke school vergroot te zijn met 1 extra klaslokaal.

te Hoogerheide en aldaar gevonden twee schoollokalen, het noordelijk groot: lang 11,30 m, breed 6,48 m hebben de algemeene vloeroppervlakte van 73,22 vierk meter, en een inhoud van 278,251 kubieke m, en het zuidelijk groot: lang 9,20 m, breed 6,48 m en hoog 3,80 m hebbende alzoo een vloeroppervlakte van 59,61 vierk m, en een inhoud van 226, 541 kubieke m."
Maar de conclusie is ook: te klein, er moet weer verbouwd worden. En dus:

Openbare aanbesteding voor de bouw van een nieuw schoollokaal 6 juli 1875; binnenwerks lang 11,15 m, breed 6,40 m en hoog 4,75 m.
De corridor binnenwerks lang 15,50, breed 2 m en hoog 3,85m. Aannemer Herman I. Geers voor f2.600,-
Inschrijver Franciscus van Veldhoven, timmerman, had voor f 1.405,24 ingeschreven. Gegund als laagste van vier gegadigden.

12 juni1882: weer een verandering van de gemeenteschool te Woensdrecht , berekend op f2.050,- aan kosten voor: uitbreken, leveren en plaatsen, metselen, 4 schoolborden, afbreken bestaande pomp en weer plaatsen van een nieuwe met gootsteen, afbreken en weer opbouwen der privaten en waterplaatsen, leveren en stellen van ijzeren hek aan den hoofdingang. Hoe kon Frans van Veldhoven het voor die prijs doen?
De architect was R. van Someren.

rechts het bestaand ontwerp en links het plan voor de verbouwing

Een reprimande wegens krenterigheid

De inspecteur van het lager onderwijs in Noord-Brabant tikt de raad van Woensdrecht op de vingers en eist de aanstelling van een tweede hulponderwijzer. Er waren de afgelopen winter van 1871-1872 maar liefst 270 leerlingen die de school bezochten. Dus 135 kinderen per leerkracht! Ene wat eerder nog tussentijds benoemde P.J.Verhoeven nam namelijk in november 1871 als hulponderwijzer ontslag om in Putte benoemd te worden. Tot dan hadden ze, het hoofd Van den Kerkhof, Willems en Verhoeven er voor Woensdrechtse gemeentelijke schoolbegrippen **´maar´ 90 per**

onderwijzer!
Dan volgt om wat meer en goede kandidaten te lokken een goed bericht: de jaarwedde voor hulponderwijzers wordt met f 50,- verhoogd en bepaald op f 400,-. Veel sollicitanten levert dit lokmiddel schijnbaar niet op.
Er zitten in december 1874 330 leerlingen en in januari 1875 320 leerlingen. Deze cijfers zijn voor de wintermaanden normaal. Het gemiddeld aantal leerlingen was in 1874: 260.
De schoolopziener stelt vast: *'De aanwezige lokalen worden door mij (*gezien*) als ongenoegzame ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen, mogende er tot het ontvangen van onderwijs gelijktijdig niet meer leerlingen in worden toegelaten dan 105 in het noordelijke en 85 in het zuidelijke'.*
Op 2 augustus 1875 verzoekt ene hulponderwijzer L. vd Kerkhof om ontslag in Woensdrecht omdat hij een benoeming als hulponderwijzer in Oosterhout op zak heeft per 15 augustus 1875 en wel met een jaarwedde van f 500,-.
Ook hulponderwijzer W. Janssen vraagt ontslag op dezelfde datum en tegen dezelfde jaarwedde. Het hoofd der school dreigt er alleen voor te komen staan!
Schoolopziener De Roock gaat niet akkoord met de zienswijze van Burgemeester en Wethouders van Woensdrecht om voorlopig maar één hulponderwijzer op te roepen en de ander pas te benoemen in oktober a.s. Hij vindt drie onderwijzers in totaal dringend noodzakelijk! Hij wil de eerste hulponderwijzer voor een wedde van f 525,- en de tweede voor f 500,- *'Dat is tegenwoordig het minimum'*, zo besluit hij. *'En dan wil ik mij met genoegen met de plaatsing in de advertentiebladen belasten'*. Het besluit van de Woensdrechtse Raad wordt als zodanig door Gedeputeerde Staten bevestigd.
Op 3 april 1876 pas, maanden nadat de twee hulponderwijzers zijn vertrokken, solliciteert ene J. Luijten als eerste hulponderwijzer en ook ene E. Dekkers die nog op een getuigschrift uit Oudenbosch zit te wachten. Dekkers wordt benoemd maar J. Luijten aanvaardt zijn aanstelling als tweede hulponderwijzer niet. Hij had immers gesolliciteerd voor eerste!!
14 juni 1876 krijgt het hoofd van de openbare lagere school wel een zeer bijzonder compliment van A.J.L. de Roock. De gemeente heeft destijds het besluit genomen het onderwijs geheel kostenloos te maken. Van den Kerkhof heeft voorbije winter zonder hulponderwijzers de school draaiende gehouden met *'een ijzeren wil en onverflauwde volharding'*. Gedurende zes maanden heeft hij afgelopen winter '75-'76 naar zijn beste vermogen ruim 300 leerlingen beziggehouden! Voorwaar ....

Ze hebben nog niks geleerd

Tijdens de raadsvergadering van 27 oktober 1879 maakt het gemeentebestuur het weer te gortig. De schoolopziener stuurt een brief op poten en verplicht de gemeenteraad dat *'volgens artikel 18 der vigerende Wet op het lager onderwijs het hoofd bijgestaan moet worden door drie hulponderwijzers'*! Er zijn op dat moment, in januari 1879, het onwaarschijnlijk aantal van 372 leerlingen!! Hoe doe je dat? Zelfs al had Van den Kerkhof inderdaad drie hulponderwijzers gehad, dan nog was dat toch onmogelijk geweest? Dat zijn er dan toch nog 94 per onderwijzer! Waarschijnlijk is Van den Kerkhof gesteund geweest door studenten die in opleiding waren voor onderwijzer aan de Normaalschool in Bergen op Zoom. Deze studenten, *normalisten* en later *kwekelingen* genoemd, mochten onder bepaalde voorwaarden ervaring opdoen en konden onder goede begeleiding toch een verlichting van de taak van de hoofd- en hulponderwijzers betekenen.
Met ingang van 1 november 1880 krijgt het hoofd een jaarwedde van f 900,' *benevens vrije woning en* tuin'. De waarde daarvan wordt als omslag voor de bijdrage aan pensioenpremie op f 120,- vastgesteld.
De schoolopziener van het district Breda, V.Th. van der Grinten, komt bij het opmaken van zijn statistiek d.d. 24 maart 1881, waar-

uit de verhouding blijkt van het getal onderwijzers tot het getal leerlingen in al de gemeenten van het district Breda, voor de gemeente Woensdrecht tot een verhouding *´die er het treurigst uitziet´* van heel het district! Hij stelt de nalatigheid en krenterigheid van burgemeester Godefriedus Moors en zijn bestuurderen danig aan de kaak. Het was echt beschamend! De schoolopziener veegt de vloer aan met de Edelachtbare Heren en de raad. En inderdaad, ze moeten zich schamen. De schoolopziener schetst de toestand van Woensdrecht: *`Plaatsen die reeds onder de Wet van 1857 veel werk van haar onderwijs maakten, zooals Klundert en Willemstad, Roosendaal en Gastel, hebben driemaal, Klundert zelfs meer dan viermaal zooveel onderwijzers voor hetzelfde getal leerlingen als Woensdrecht, doch er is bijna geene gemeente in het district, die er niet tweemaal zooveel heeft. Terwijl Woensdrecht ruim 120(!) leerlingen aan één onderwijzer overlaat, hebben bijvoorbeeld Terheyden voor 50, Rucphen voor 54, Halsteren voor 60, Chaam voor 65 leerlingen één onderwijzer noodig geacht. Zelfs Wouw, dat met zijn leerkrachten volstrekt geen modelgemeente is, heeft nog voor 80 tot 90 leerlingen één onderwijzer.*

Nu de Staat 30% draagt van de kosten van Uw onderwijs, mag de bestaande toestand niet blijven voortduren in een toestand, die zelfs opverre na niet voldoet aan de eischen van de Wet van 1857 en dien te meer betreuren, omdat bij mijn bezoek in Uwe school gebleken is, dat er het onderwijs betrekkelijk zoo goed is, dank zij den ijver vooral van het hoofd den heer v.d. Kerkhof, en ook van de hem thans ter zijde staande onderwijzers.'

En hij gaat verder:

'Onder verwijzing naar art. 16 der wet van 17 Augustus 1878 (S 127) en naar het Kon. Besluit van 17 Januari 1880 (S 1) 'heb ik de eer U in ernstige overweging te geven, zonder verwijl over te gaan tot de oproeping van eene onderwijzeres om te voorzien in het onderwijs in de nuttige vrouwelijke handwerken, door de Wet gebiedend geèischt, maar bovendien in Uwe gemeente dringend noodzakelijk, omdat er in het geheel geen meisjesscholen zijn, én een hulponderwijzer. Mocht het U binnen zeer korten tijd niet gelukken eene hulponderwijzeres te krijgen, dan raad ik u aan eene niet geèxamineerde

onderwijzeres in de vrouwelijke handwerken (art. 15 der Wet) en twee hulponderwijzers op te roepen.
Bij de regeling van het salaris van het hoofd Uwer school (raadsbesluit van 25 oct. 1880) heeft U zich maar even gehouden aan het gebiedende voorschrift van art. 86 der Wet. 's Mans groote verdienste en meer dan gewone ijver in eene overdrukke school hebben aanspraak op eenige erkenning Uwerzijds. Ik meen U daarom in overweging te moeten geven zijn salaris tot f 1000.- 's jaars te verhoogen`.

En daar konden de Edelachtbare Heeren van Woensdrecht het mee doen. Hun slechte imago[16] ging heel West-Brabant over. Godefriedus Moors, graag, op zijn Frans, Godefroi genoemd, dat stond deftig, was wel wakker geschud! Hij schakelde zijn oudste zus[17], zuster Rose de Lima, in, die aan de top van de orde van JMJ heel wat te vertellen had. Het resultaat mocht er uiteindelijk zijn!
Binnen een paar jaar werd een nonnenklooster uit de grond gestampt aan de Molenbaan, nu de Huijbergseweg genoemd. Er traden in totaal vier zussen van hem in, in die orde van JMJ. Eén ervan gaf nog les in Hoogerheide in de jaren twintig/dertig van de 20e eeuw. Door het klooster, het Philomenagesticht, nam het onderwijs aan de meisjes een hoge vlucht, zowel in Hoogerheide als in Woensdrecht; want in het laatstgenoemde dorp verrees op de Rijzende Weg een succersaal[18] kloostertje. De lessen in vrouwelijke handwerken werden ook een zegen voor de streek. De Griffier van de Staten van Noord-Brabant[19] deelt namens Gedeputeerde Staten aan de gemeente Woensdrecht mee, dat de jaarwedde van een onderwijzeres in *'nuttige handwerken'* wordt bepaald op f 150,- per jaar.

Leerplan

Onderstaand leerplan16[20] van den Heer van den Kerckhof wordt door schoolopziener van het district Breda, A. van der Grinten, voorwaardelijk goedgekeurd en hierbij opgestuurd aan Het dagelijksch Bestuur der Gemeente Woensdrecht. Dit alles in het kader van de 'Uitvoering van art. 21 der wet van den 17e aug 1878 (staatsblad 127)':
Ongeveer 125 jaar geleden, vanaf rond 1880, zagen de vakanties er anders uit dan we nu gewend zijn: totaal vier weken per jaar!
1e vacantie: 'De Paaschvacantie: de Paaschweek;
2e vacantie: de eerste helft van de maand september;
3e vacantie: van daags vóór Kerstmis tot daags na Nieuwjaar.
En wat het lesrooster betreft: elke morgen van 8 tot 9 Godsdienst!
Zes dagen school: van negen uur tot half twaalf en half twee tot vier uur op maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag en twee halve dagen woensdag en zaterdag.
Avondschool, herhalingsonderwijs genoemd: elke ma, di, do, vrij van 6-8 uur;
Er wordt alleen in de maanden november, december, januari, februari herhalingsonderwijs gegeven.
Onderwijs in vrouwelijke handwerken: woensdag en zaterdag van 2-4 uur.
In de maand mei van elk jaar worden leerlingen die voor het eerst de school bezoeken aangenomen. Leerlingen die reeds enigszins gevorderd zijn worden ook op andere tijden aangenomen. De kinderen moeten 6 jaar oud zijn of het worden vóór 1 augustus van het jaar van aanmelding.
Om tot het herhalingsonderwijs toegelaten te worden moet men tenminste 12 jaar oud

16. Hoe zal dat ontvangen zijn op de maandelijkse vergaderingen van de Onderwijzers/Vereeniging in het VIII e District van Noord-Brabant, waar Van den Kerkhof een vaste bezoeker was en meedraaide in het Rooster van Werkzaamheden
17. Zie Tijding 2011-1 blz 55.
18. Een dependance
19. Gedateerd 27 October 1881 onder G. No.37 van de 2e Afdeeling
20. Inventarisnr. 1759

zijn en de vier hoofdregels kennen.
'De school is verdeeld in drie klassen en elke klas in twee afdeelingen. Rekent men dat de leerlingen geregeld op school komen en elk jaar een afdeeling afdoen dan kan de cursus in 6 jaar doorloopen zijn', aldus het door de raad opgestelde reglement/verordening.

Verdeeling der leerstof:

Laagste klasse (de 1e en 2e afdeling):
Aanschouwings- en spreekoefeningen
Leren lezen en spellen
Versjes opzeggen
Zingen
Schrijven van letters en woorden
Teekenen
Dicteeren (op de lei!)
Rekengetallen van 1-10 eerste jaar, van 10-20 tweede jaar

Middelste klasse (de 3e/4e afdeling)
Aanschouwings- en spreekoefeningen
Het maken van korte zinnen naar aanleiding van het gesprokene
Lezen en spellen
Dicteeren
Teekenen
Rekenen der getallen van 20-1000. De 4 hoofdregels
Taaloefeningen
Vertellen, zingen

Hoogste Klasse (5e/6e afdeling):
Rekenen Hoofdregels. Oplossen van eenvoudige vraagstukken.
Breuken, gewone en tiendelige, met toepassing op vraagstukken
Lezen
Taalkunde
Het maken van opstellen
Aardrijkskunde
Vormleer
Natuurlijke Historie
Vaderlandse geschiedenis
Dicteeren
Zingen

Houten schooltas van eind 18e eeuw, een Zeeuws model uit de collectie van Eugène Jansen

Door betreffende Districtsschoolopziener is voorgesteld de school, die nu in drie lokalen verdeeld is, in vijf lokalen te veranderen, zoodat dan de verdeling der leerstof enigszins gewijzigd zal worden.
31 aug 1864: De Heeren B en W krijgen te horen van de schoolopziener van het VIIIe District van Noord-Brabant, A.J.L. De Roock uit Bergen op Zoom, dat na een inspectiebezoek de schoolmeubels in 'voldoende staat' zijn, maar voor het aanschouwelijk onderwijs ontbreken:
- gemakkelijk te behandelen borden; de oude zouden zoodanig in te rigten zijn
- een rekenraam
- balans met schalen
- figuren voor de vormleer
- platen bij het onderwijs in kennis der natuur en bij denk- en spreekoefening
- een kaart van Noord Brabant

Er moet voortaan, vanaf 1881, in elk lokaal 'een geschreven tafel van werkzaamheden opgehangen worden voor de klassen in dat lokaal gezeten'.

Verdere wijzigingen en vacatureproblemen

Hulponderwijzer G.Schoonen zegt 2 januari 1882 zijn baan op en vertrekt per 1 februari naar Loon op Zand.

Arrondissementsschoolopziener D. van Turenhout bericht op 17 februari 1882 dat mede ondertekenen der voordracht door het hoofd der school niet meer gebruikelijk is bij de benoemingsprocedure van sollicitanten.
De schoolopziener van het district Breda, Van der Grinten, bericht B en W van Woensdrecht over sollicitant Verbeek op 13 februari 1882: *'Wat gedrag betreft gunstig. Geschiktheid en ijver van het jonge mensch kon beter'*. Hij wordt daarin gesteund door de Arrondissements-schoolopziener Van Turenhout: *'Verbeek is 24. En als er dan nog aan geschiktheid en ijver getwijfeld wordt dan kun je er niet veel mee aanvangen aan Uwe zoo talrijk bevolkte school'*. En een tweede sollicitant, Bult genaamd, daarover heeft hij *'volstrekt zeer ongunstige inlichtingen'*. Om aan de eis van artikel 24 van de Wet van 1878 te voldoen -een voldoende aantal hulponderwijzers!- raadt hij aan nogmaals een '*oproeping te doen zelfs met verhooging van het salaris en daarbij vragen naar de Hoofdakte als aanbeveeling*'.
Er blijft echter een groot gebrek aan kwalitatief goede onderwijzers!
Van Turenhout blijft aandringen om deze winter *'een voltallig onderwijzend personeel in Uwe school te hebben'* en doet het voorstel sollicitanten te lokken met een salaris van f 650,- à f 700,- en de aanwezige onderwijzers *'na rato het salaris te verhoogen'*.
Zo krijgt hulponderwijzer E.M. Dekkers onder verplichting van GS er f 50,- bij per 1 januari 1883.

Uit : inventarisnr. 1763
31 oktober 1883 Raadsbesluit tot heffing van schoolgelden met ingang van 1 januari 1884: per maand 50 cent voor de dagschool, idem voor het herhalingsonderwijs; bedeelden en *onvermogenden niets* en minvermogenden de helft.
Indien meer kinderen uit één gezin: het tweede kind dertig cents en vanaf het derde kind twintig cents. Gedeeltes van maanden worden als een gehele maand beschouwd. Dus in de praktijk werd dat 12 maanden.
Districtopziener Van der Grinten wijst op 11 januari 1885 er het hoofd Van den Kerkhof waarschuwend op zich aan de Wet te houden, aan artikel 8 en 9, die verbiedt *'kweekelingen als zelfstandig onderwijzer op te laten treden en zonder onmiddellijk toezicht werkzaam te laten zijn'*.
17 Augustus 1885 moet er op aandringen van de Arrondissementsschoolopziener nogmaals een oproeping plaatsvinden omdat er weer een vacature is ontstaan. *'De groote behoefte aan onderwijzend personeel aan Uwe school blijft reeds al te lang voortduren. Het groot aantal kinderen eischt dringend vermeerdering van het aantal onderwijzers te meer nu de noodige schoollocalen bestaan'*.
De burgemeester trekt zich de waarschuwing van schoolopziener Van der Grinten wel aan. Er komt al op 24 augustus 1885 een sollicitatie van **G.van de Port** uit Neeritter; hij bezocht vier jaar de Rijkskweekschool in Maastricht. Hij, 20 jaar oud, wordt benoemd door secretaris J. Soffers en burgemeester G. Moors. Én op voordracht van schoolopziener Van Turenhout.
Ook **P.J. Bouwmans**[21] wordt benoemd, hij is ook 20 en geboren in Helmond; burgemeester en wethouders bieden beiden een jaarwedde van f 500,-.
Het team wordt compleet gemaakt met de al in 1882 aanwezige **J. Coremans**, uit Wouwsche Plantage?, die f 600,- verdiende.

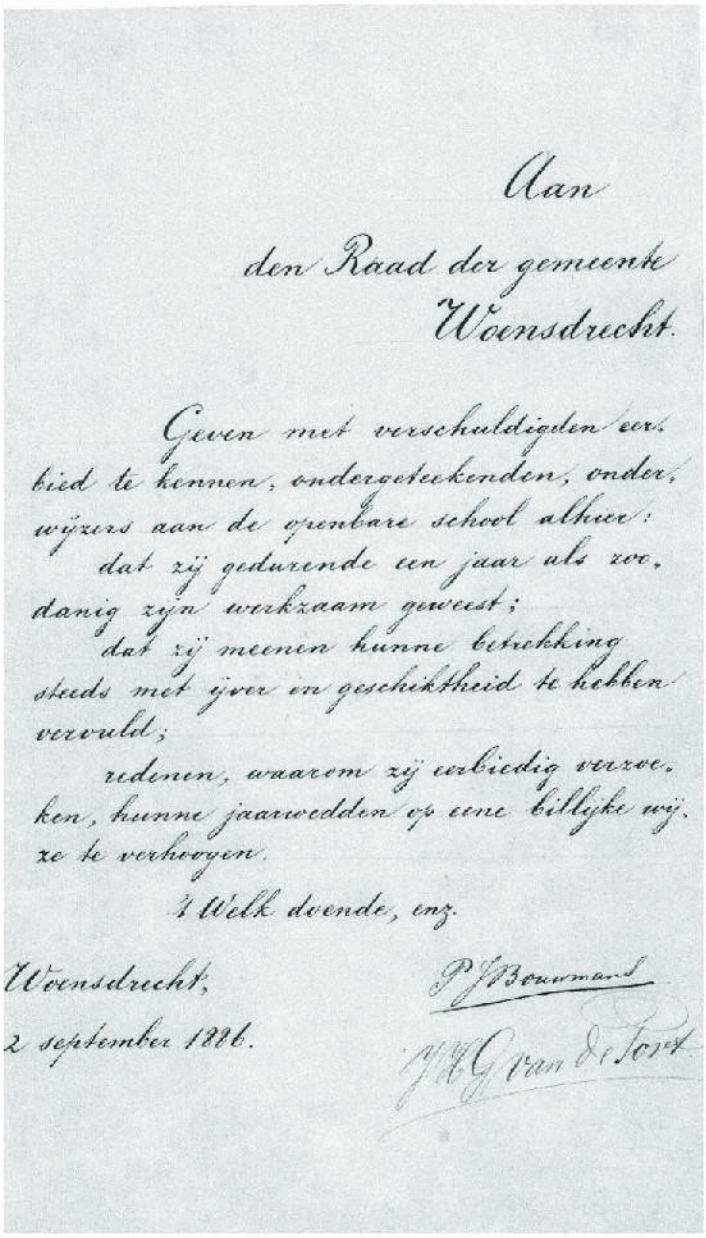
Op 2 sept 1886 verzoeken beiden, Bouwmans en Van de Port, '*hunne jaarwedden op eene billijke wijze te verhoogen*' omdat ze

---

21. opa van Willy Groffen

'hunne betrekking steeds met ijver en geschiktheid hebben vervuld'. →
Nieuwe hoop, uiteindelijk ijdel gebleken!

7 mei 1889 houdt handwerkjuffrouw Colleta Monu, onbevoegd, want ze was *'on-geëxamineerde onderwijzeres in de vrouwen-handwerken'*, het voor gezien, en dient ontslag in per 1 juni *'tegen welk tijdstip eene nadere oproeping zal geschieden tegen een jaarwedde van f 50,-'* en beveelt haar zus Maria aan om de leerlingen de beginselen *'van breien, naai- en speldwerken aan te leren'*! Maar dat zal niet baten, want de raad benoemt m.i.v. 1 juni met 5 van de 7 stemmen Maria Smits, *'naaister alhier'*, terwijl Maria Monu en Johanna de Coster ieder maar één stem krijgen. Ook Maria Smits is onbevoegd en dus een ongeëxamineerde onderwijzeres. Haar zal echter per 1 januari 1892 alweer eervol ontslag verleend worden. Er zitten dan geen meisjes meer op de openbare school, want de zusters van JMJ hebben dan hun instituten op orde aan de Molenbaan van Hoogerheide én op de Rijzende Weg van Woensdrecht!

Aan

den Raad der gemeente

Woensdrecht.

Geven met verschuldigden eer-
bied te kennen, ondergeteekenden, onder-
wijzers aan de openbare school alhier:
dat zij gedurende een jaar als zoo-
danig zijn werkzaam geweest;
dat zij meenen hunne betrekking
steeds met ijver en geschiktheid te hebben
vervuld;
redenen, waarom zij eerbiedig verzoe-
ken, hunne jaarwedden op eene billijke wij-
ze te verhoogen.
't Welk doende, enz.

Woensdrecht,
2 september 1886.

P.J. Bouwmans
J.H.G. van de Port

J.H.G. van de Port houdt het op 21 september 1892 ook voor gezien en neemt ontslag m.i.v. 1 oktober 1892. Dat wordt hem eervol verleend onder dankzegging van bewezen diensten gedurende zeven jaren! We komen hem later op een school in Zeeland weer tegen.

31 december 1892 is er eervol ontslag voor onderwijzer **J. Coremans**, ingaande *'op heden'*. Hij krijgt ook eervol ontslag voor bewezen diensten gedurende tien jaren! Van zijn benoeming in 1882 is echter geen spoor te vinden!

De burgemeester deelt de raad mee dat B en W voorstellen een oproeping te doen voor sollicitanten tegen een jaarwedde van f 500,- voor het eerste, f 525,- voor het tweede en f 550,- voor het derde en volgende jaren. Goedkeuring met algemene stemmen!
Omdat no 1, J. Michielsen uit Terheijden, zich terugtrekt wordt no 2, C.J. Monu, benoemd m.i.v. 1 februari 1893 *'onder verplichting om desgevorderd herhalingsonderwijs te geven'*!

Kortom: B enW en de raad hebben moeite goede leerkrachten aan te stellen of voor de school te behouden, maar de plaats van het schoolgebouw gaat echter voor heel andere problemen zorgen..... ♣

Bruiloften op de Oosthei

door J. van den Bussche

Naar verwachting zal komend najaar onze laatste film *Een dorp vol cafeetjes* getoond worden. Deze gaat over het gebied de Oostheide. Ter voorbereiding snuffelend in de archieven en kranten blijkt dat daar veel bruidsparen vele jaren samen woonden. Niet alleen een teken van trouw, maar het geeft ook aan dat mensen er een hoge leeftijd bereik(t)en.-Iets wat ons zou kunnen verwonderen gezien de niet al te vruchtbare zand- en heidegronden daar.

Bruiloften dus bij de vleet.
Koper (12,5 jaar), zilver (25 jaar) en goud (50 jaar getrouwd) zijn algemeen bekend, maar op de Oosthei praten we wel over diamant, briljant en albast! Dat is respectievelijk 60, 65 en 75 jaar! Albast wordt hier meestal platina genoemd.

Zo'n uitzonderlijk platina bruidspaar is: Geert Paardekam en Johanna de Koning. Zij bereikten in 1983 zelfs de 77 jaar; toen als Nederlands record vastgelegd!

Dit krasse echtpaar kreeg een dochter die 104 jaar geworden is.

Echtpaar in Ossendrecht 75 jaar getrouwd

SEPTEMBER 81

(Van onze verslaggever)

OSSENDRECHT – Op 10 september wordt in Ossendrecht het unieke feit herdacht, dat Geert Paardekam en Janske de Koning, algemeen bekend als Pep en Janske, 75 jaar getrouwd zijn. Een jubileum dat hoogst zelden voorkomt.
Janske is al 95 en wil er minstens 100 worden, Geert wordt binnenkort 95 jaar. Ze trouwden in 1906, het begin van deze eeuw, toen 'Ostrecht' nog een klein dorpje was met nog geen Antwerpse industrie aan de achterdeur.
Het relaas van hun leven leest u op pagina 5.

René (rechts) en Cor Dries zijn 65 jaar getrouwd. 'En we plakken er nog minstens tien jaar achteraan'. foto Tonny Presser/het fotobureau

René Dries – Cor van Opdorp in 2009 65 jaar getrouwd en dus afgelopen februari 70 jaar! Zij wonen in de Bevrijdingstraat.

Briljanten echtpaar Kees Kil en Marie van Gijzen. De foto is van hun 60-jarige bruiloft. Ook broer Frans is 65 jaar getrouwd.

Rokus en To Schroeijers-Huijgens. 'Met ons leeftijdsverschil was niet iedereen even blij.' foto Tonny Presser/het fotobureau

Rochus Schroeijers – To Huijgens in 2007 65 jaar getrouwd, al die jaren wonend in de Molendreef

65 jaar getrouwd en dus briljant :

- Kees Kil en Marie v. Gijzen
- Frans Kil en Nellie Buijsen
- Kees van Dijke en Maria Louisa Hugens
- David Clarijs en Jo Sloven

↑ *Sjef (Dupke) van Dijke en Wies Dierkx 60 jaar getrouwd (met en zonder hoedjes in de Bevrijdingstraat)*

- Frans Hugens (Peeters) en Anna van Hooydonck
- René Dries en Cor van Opdorp
- Fons de Dooij en Net van de Bergh
- Vien v. Hoof en Dina de Moor
- Sjef de Moor en Jo van Dijke
- Rook Schroeijers en To Huijgens

60 jaar getrouwd en dus diamant:

Frans Hugens en ? Schroeyers,
Kees Paardekam en A.C. de Koning,
Ko Paardekam en Antonetta van de Poel,
Pierre Boeykens en Mieke van Oosterbos,
Sjef van Dijke en Wies Dierkx,
Vic Kil en Mien Bril,
Janus Dingemans en Cor Bogers,
Frans Timmermans en Jennie van Oevelen,
Joke Verelst en Dina van Thillo,
Louis Musters en Sjo Jansen,
Vic Verbraken en Nie Mous,
Fons van Oevelen en Adriana Buijsen,
Stan Buijsen en Wiesa Quireijns,
Vic van Paassen en Antoinetta Wierckx,
Jos Sloven en Maria van Broekhoven,
Louis Goris en Wies Hopmans,
Jan Goris en Luus Schijvenaars,
Guust Vriens en Lies Wierckx,
Bernard Musters en Martina Musters,
Janus Paardekam en Anna Vermeulen,
Hekkesluiters: Ruud Pals en Lies Paardekam.

Sjef de Moor – Jo van Dijke (nicht van" Dupke" en Kees van Dijke) 65 jaar getrouwd, wonend in de Molendreef.

Janus Dingemans en Cor Bogers uit de Molendreef zijn in 2007 60 jaar getrouwd. Zij worden de vader en moeder van ons museum Den Aanwas genoemd, omdat ze er zo veel voor hebben gedaan.

Het damanten echtpaar Jan Goris en Luus Schijvenaars in 2010, woonden op het Hageland →

Ook 60 jaar samen op het Hageland: Louis Goris en Wies Hopmans ↓

Vic Kil en Mien Bril met hun gezin in de Binnenweg.
Vic en Mien hebben de 60 jaar gehaald →
Twee van hun zonen, Kees en Frans (So ∞ Nellie Buijsen) zijn maar liefst 65 jaar getrouwd! Zie Kees op pag.26.

Het mooie leven van Wiesa en Stan

Wiesa Quireijns en Stan Buijsen 60 jaar getrouwd in 2012, wonend in het Kerkepadje / *Fons van Oevelen en Adriana Buijsen 60 jaar getrouwd in 2001. (Adriana en Stan én Nellie van So Kil (zie geheel boven) zijn broer en zussen)*

← Vic van Paassen en Antoinetta Wierckx in 1984 60 jaar getrouwd, wonend op het Hageland

H.g. met uw
60-JARIG
huwelijk

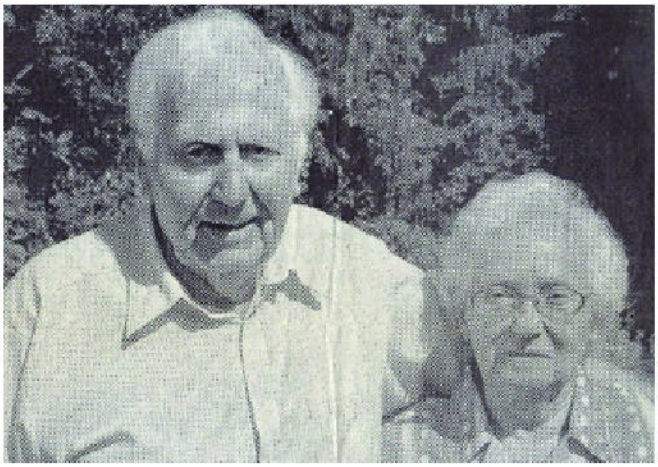
al die jaren deden jullie het wondergoed, nu maar verder de 65 tegemoet.
Ria en Louis
Francis en Lian

* Guust en Lies Vriens uit Ossendrecht vieren vandaag hun zestigjarig huwelijksfeest. Dat gebeurt met een mis en een receptie. Foto Theo Manders

← *In 1991 zijn Guust Vriens en Lies Wierckx 60 jaar getrouwd, wonend op het Moleneind.*

↓ *Pierre Boeykens en Marie van Oosterbos in 2006 60 jaar getrouwd, wonen al die jaren in de 'Meulekesdreef'.*

↓↓ *Evenals de Slovens (Jos en Maria van Broekhoven, gefotografeerd in hun tuin achter het laatste huis van de Molendreef toen ze april 1982 60 jaar getrouwd waren. Hun dochter is vorig jaar 65 jaar getrouwd met David Clarijs (midden links).*

↓ *Janus Paardekam en Anna Vermeulen woonden in de Molenbosstraat toen zij in 1989 60 jaar getrouwd waren. Hun dochter Lies is met haar Ruud Pals hekkensluiter van dit verhaal en dit jaar 60 jaar getrouwd.*

Hugens is ook een sterk 'ras':

Hier Frans (Peeters) Hugens en boerendochter Anna van Hooydonck die in 2000 65 jaar getrouwd waren. (foto linksboven) Trots vermeldt Frans dat ook zijn vader en moeder, Frans Hugens – Isabella Schroeijers 60 jaar getrouwd waren (wonend schuin tegenover het Beeldje - foto hieronder) én dat zijn oom en tante, Kees van Dijke (broer van Sjef ofwel Dupke) en Maria Louisa Hugens, in 1983 eveneens 65 jaar lang samen waren in de Molenstraat (foto linksonder).

Kees van Dijke en Wies Hugens: „We eten uit de eigen tuin. Da's het gezondste, dat zie je wel".

Veel van de lang getrouwde mannen in dit artikel verdienden hun geld als polderjongens en de geliefden ontmoetten elkaar heel vaak voor de eerste keer op de plaatselijke kermissen.
Uit dankbaarheid voor het vele jaren samen kunnen zijn werd vaak alvorens er gefeest werd een eucharistieviering gehouden in de St. Gertrudis.

Zestig jaar getrouwd 3-11-07

♦ Het echtpaar Musters in hun fraaie tuin. Vandaag vieren deze Dissendrechtenaren het zestigjarig huwelijksfeest. Foto Piet Hanssen

Bernard Musters en Martina Musters 60 jaar getrouwd, hier in hun tuin op het Hageland.

♦ Het diamanten echtpaar Sjo Jansen en Louis Musters. FOTO DE STEM/BEN STUYFZN

60 jaar samen in 2007: Louis Musters en Sjo Jansen in de Molendreef.

Loco-burgemeester Vic Huijgens feliciteert het jubilerende echtpaar.

▲ Vic en Nie Verbraeken: zestig jaar lief en leed. 10-1-2000

Het begon op de Woensdrechtse kermis

Januari 2000 zijn Vic Verbraeken en Nie Mous 60 jaar getrouwd, wonend in de Bevrijdingstraat.

Hierboven worden Vien van Hoof en Dina de Moor in 2005 met hun briljante huwelijksfeest gefeliciteerd. Dina's broer Sjef is ook 65 jaar getrouwd, zie pagina 27.

Ook Fons de Dooij en Net van den Bergh in de Middelstraat zijn 65 jaar getrouwd →

Enkele foto's zijn verstrekt door familie, maar de meeste komen uit BN/De Stem van hun verschillende aangesloten fotografen.

Fons de Dooij en Net van den Bergh delen al vijfenzestig jaar lief en leed. Ze zijn nog bijzonder vitaal en rekenen erop over vijf jaar hun zevenzestigjarige trouwfeestje te vieren.

Dit alles dus in het gebied de Oostheide, dat bestond uit minder vruchtbare zand- en heidegronden. Hoe overleefden de mensen met hun vaak grote gezinnen op deze schrale grond? De oogsten waren zeker niet rijk, maar de kwaliteit moet voldoende geweest zijn.
Het was een deel van Ossendrecht waar door andere dorpelingen vaak wat minachtend over gesproken werd. Was dat spot of onwetendheid?

We gaan het leven en de gezondheid op de Oostheide, met als aangenomen middelpunt het Hageland, eens wat nader bekijken.
Het Hageland is een gehucht met een aantal zandwegen waar voor het eerst in 1913 bestrating plaatsvond. Maar het was zeker geen achtergebleven gebied. Er was zelfs een gedeelte met tienderechten 'de leegstraatse tiende'. Die werd op de Oostheide geheven op landbouwproducten, zoals tarwe, rogge, haver, garst, boekweit, erwten, bonen, vlas, lupine en suikerbieten.

Ter verduidelijking: Ossendrecht bestond vele jaren uit twee delen, te weten het Dorp en de Oosthei, met later daaromheen gehuchten en uitgestrekte bebouwing, zoals Calfven, de Aanwas, het Hondseind en het Hageland. De bebouwing ter plaatse bij het pleintje (op het Hageland) ook wel Marktje genoemd, zou gezien kunnen worden als een middelpunt van een zacht glooiend vruchtbare leemplateau.
Tijdens de laatste ijstijd voerden windstormen zand- en leemkorrels aan en bedekten daarmee de heuvels. Dit materiaal gleed door vorst en regen echter steeds van de steile heuvelhellingen af, waardoor de zandtoppen en de tertiaire steenlaag weer aan de oppervlakte verschenen.

Als men een verklaring zoekt voor de naam Hageland dan werd deze naam voor het eerst genoemd in 1528. Dit is na de grote ontginningen aan het einde van de middeleeuwen. De naam komt veel voor in gebieden van de Zuidelijke Nederlanden. Op 'de Brabantse Wal' aan de Westerschelde ligt toch voor ons land de uitzondering nl. het hageland met zijn schrale zand- en leemgronden. Hageland: vroeger gedeeltelijk bebost (bocage, kreupelhout), zijnde een overgangsgebied.

- De Leuvenaar Eugène Gens schreef weliswaar over dit toponiem, maar stelde slechts vast dat niemand erin geslaagd was een duidelijk beeld te geven van zo'n overgangsgebied.

- Henrik Conscience, die het Hageland (in België) bezocht, zal er zich geen rekenschap van gegeven hebben hoe dicht hij de waarheid benaderde toen hij in zijn roman *De Ploeg der Dorpen* in 1855 schreef: *Ik was nu in dit schone land, waar met plaatsen de grond bewogen in door heuvelen en diepte als waren daar eens gedurende tempeest de golven der onstuimige zee plotseling met verstening verrast geworden.* Mogen we dan denken dat deze poëtische weergave ook op de zuidkant van de Brabantse Wal van toepassing was?

- In het Belgische bierboek *Hageland als Bierland* vinden we de overlevering die zegt dat in vroegere tijden er op het hageland door de hogere temperaturen van toen druiven werden geteeld en er zeker bier werd gebrouwen en gedronken. We vullen aan dat op dit gedeelte van de Brabantse Wal een aantal cafeetjes heeft gestaan waaronder de *Katjeswijngaard*. En een met de naam *Wijngaard* gelegen in de konijnenbossen. Maar dit alles is nu allemaal verdwenen. Het was toen zeker een bron van inkomsten en werkgelegenheid. Twee jaar terug werd op dit heuvelachtig landschap door de familie Bosse toch weer een ruime wijngaard aangelegd met 4000 planten. We wachten af of er hier een wedergeboorte zal plaatsvinden.

Nog even een blik in het boek van de Belgische schrijver J.M.Goris met de titel *Bier, wijn en jenever in de Kempen*.
Bier werd gebruikt voor voeding en in een genezingsproces, maar het was vooral een genotmiddel met een 'democratische draad', dat aansloot bij bedevaart, ommegangen, jaarmarkten, uitvaarten, carnavalsviering, trouwpartijen, doopfeesten en volksspelen

Het echtpaar Paardekam-de Koning. De man was één van de vele Ossendrechtenaren die in de jaren twintig in Duitsland de kost moest verdienen. Het echtpaar heeft 5 kinderen, 15 kleinkinderen, 33 achterkleinkinderen en 3 achter-achter-kleinkinderen.

Hier nogmaals het echtpaar dat uiteindelijk 77 jaar getrouwd was: Geert Paardekam en Johanna de Koning. Maar ook zijn broer Ko Paardekam, beter bekend als Ko Pin die in de Koeleweg woonde – ofwel op het Hageland K 90 zoals vermeld in het krantenknipsel – was in 1942, in de oorlog dus, tot genoegen van heel het dorp 60 jaar getrouwd met zijn vrouw Antoinetta van der Poel. (midden - in een koetsje voor de Gertrudiskerk en het patronaat.)

Diamanten bruiloft.

De 82-jarige J. Paardekam, beter bekend als Ko Pin, en zijn 86-jarige echtgenoote A. van der Poel, wonende Hageland K. 90 te Ossendrecht, hopen Zondag 7 November den dag te herdenken, waarop zij voor 60 jaar in het huwelijk traden. Een dergelijk feest is bij menschenheugenis nog niet in deze gemeente gevierd, zoodat het den nog zeer krassen oudjes wel niet aan belangstelling zal ontbreken.

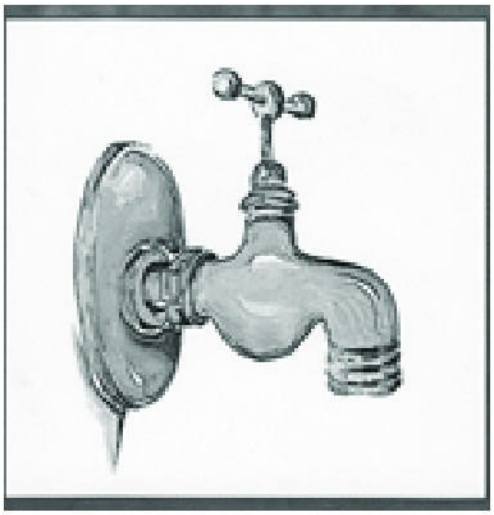
→ Hun zoon Kees kon samen met zijn vrouw, weer een De Koning, met familie eveneens hun diamanten bruiloft vieren.

tot aan braspartijen toe. Vaak ook genuttigd om alle leed even te vergeten.
Er waren veel biersoorten, met toegevoegde namen die het doel aangaven, zoals bruidegomsbier, droef bier, heil bier, huwelijksbier, kwanselbier, leedbier, mollenbier, sterfbier, vastenavondbier enz.
Bier was van toepassing als doorspoeldrank bij de maaltijd van het droog roggebrood, de aardappelen, de groentekrans en de stamppot van toen. Het werd eveneens aangeboden als beloning voor het werk. Ook werd bier aangeprezen voor de goede stoelgang.
Gemengd met vruchten van de meidoorn was het ideaal tegen zenuwaandoening, bier met kruiden deed de koorts zakken. Hoofdpijn was te bestrijden en verder blaas- en nierstenen.

Natuurlijk kon het ook verkeerd uitpakken en tot verslaving leiden. En dan zien we de dronken man die lallend zijn afscheidsliedje zingt: *mocht ik aan de drank bezwijken, mocht ik naar de donder gaan, dan zal er op mijn grafsteen prijken: hij kon niet meer op zijn benen staan.*

Na het uitbreken van de pest in 1349, waar ook de Nederlanden door geteisterd werden, stimuleerde men het gebruik van wijn en gedistilleerde wateren, bekend onder de naam Aqua Vitae of levenswater, zijnde de moeder van alle medicijnen. Dit was ook geschikt voor het maken van bier dat bestond uit gerst en gruit, (in die dagen een mengsel van heidekruiden o.a. gagel en het sap uit katjeshout) en water.
En denk dan hoe toen de kwaliteit van water op onze Oostheide was. Kwam en zat dit levenswater mogelijk overvloedig in het drinkwater van deze grillig gevormde heuvelruggen? Na de 14e eeuw zijn langzaam de heidekruiden door het Duitse hop vervangen.

Bij ieder huisje op de heide stond een hok waarin het varken werd gevoed met aardappels en koren van de magere zandgrond. Maar het belangrijkste is: ieder had een eigen grondwaterput. Dit heerlijke zachte water werd toen misschien niet gezien als een plus voor de gezondheid. Schoon drinkwater, zo weten we nu, is er een voorwaarde voor.

Later, in 1911, zagen de Zeeuwen dit water als een Brabantse zegen en legden voor een zacht prijsje de waterleiding aan van Ossendrecht naar Zuid-Beveland.
Bezoeken van dokters aan de heidehuisjes kwamen sporadisch voor.

Men hanteerde hier het oude gezegde:

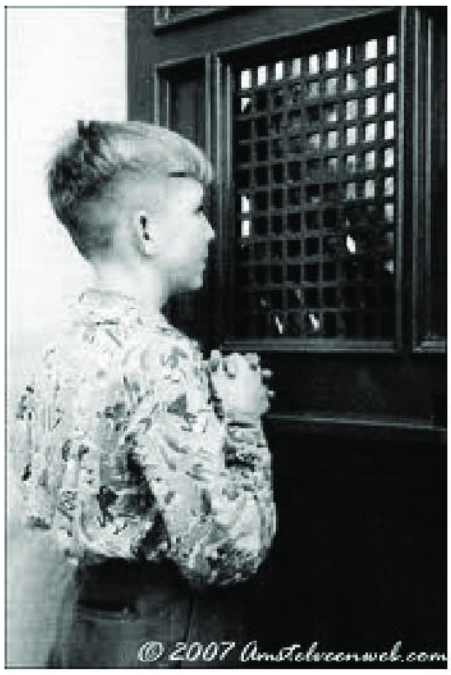
Houd uw handen en voeten warm
Vul matig uwen darm
Zet de poorten van achteren wagenwijd open
En laat de dokter naar de kloten lopen

Als je ziet hoe lang mensen gehuwd waren en hoe oud ze werden zat het met de gezondheid op 't Hageland wel goed. ♣

Hekkensluiters op het Hageland: afgelopen februari 60 jaar getrouwd: Ruud Pals en Lies Paardekam.

De naom van God

Knapsak was n'n braove mees en n'n aarte waarker, die gin vlieg kwaod zouw doen. Aljeen oj ie jeen maankementje: ij vloekte nogal veul. IJ kos gin jeene zien afmaoke zonder 'ne vloek d'r ien.
De mjeeste meese ojje daor al gin aarg mjeer ien, mar ijzelf zoot 'r 'n paor kjeere pur jaor toch wel 'n bietje moejlek meej, naomelek attie moes gon biechte.
Oep 'n gegeeve mement was 't wir zoow wèèt en ij gieng nor de kerk. Trof ie zjuust nog de pestwoor ok!
Toen t'ie on de beurt was gieng ie braof oep z'n kniejkes ziete ien de biechtstoel en oep 't tjeeke van de pestwoor begos ie z'ne vaste riedel af te draoie van klèène foutjes en miesdraogienge. Toen ie klaor was stopte n'ie en waachtte 'n tedje.
De pestwoor ok, mar d'r kwaam nieks mjeer!
Ienjees vroog pestwoorke Vermunt meej 'n laoge, diepe, bietje draogende stem:
"En hebt ge de naam van God nog oneerbiedig gebruikt?"
"Ge zèè me gotver te flaauw", zeej Knapsak, "Ge begien t'r altij zelf oover!"

Daor verschoot de pestwoor toch wel van, mar iek denk, da ta leste on Knapsak toch wel wa d'ekstra pinnetensie ed oepgeleeverd!

door Emile van den Eijnden
in het dialect van Ossendrecht

Bovenstaande foto is van internet
Foto hiernaast: pastoor Vermunt met op de achtergrond oud-wethouder Jo van Dijke

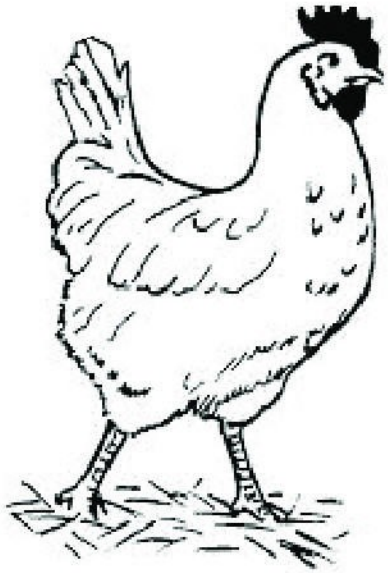
NB: Knapsak was de bijnaam voor meerdere leden van de grote familie Hugens, die in heel ons heem verspreid woonden.
Pastoor Vermunt was 36 jaar pastoor in Ossendrecht, van 1927 tot 1963:

"Gij zult de naam van God niet oneerbiedig gebruiken." →

OUWE TOLS PRAOTJE

door Jan Luysterburg/Jan Lösterbörg/Jakke van d'n Ouwe Tol.

Beste meese,

Ik wul gèère beginne meej 'n klèèn woordelijsje, zoowda we mekaore kunne verstaon.
Ik zeg nie 'Bergen op Zoom', en ik zeg ok nie 'Berrege', mar ik zeg 'Baarege'.
En ik zeg nie 'Nieuw-Borgvliet', en ok nie Borrefliet, mar ik zeg 'Börrefliet'.
Zoow zeg ik ok nie 'Woensdrecht', ik zeg 'Woosdrecht'.
En ik zeg nie 'Hoogerheide', mar 'Woogeraaje'.

Zoow, dan kunne me nouw beginne.

Èègelek staon ik ier om jöllie te vertelle, oew moeilek ik 't jeel m'n leeve n'al eb. Ik zal jöllie uitlegge oe ta komt.
Mèèn ouwelui emme n'aaltij gewoond op d'n Ouwe Tol. Da was 'n groepke arrebaajersuiskes alverweege tusse Baarege en Woogeraaje. Om presies te zèèn: tusse de n'Aajmeule en de Zuidgjeest. Gemjeente Woosdrecht, mar perochie Börrefliet.
Toch zèèn ik geboore in Baarege, want ik zèèn 'r gekomme via 'n kèèzersneej en daor moes oos moeder vur naor 't Ao Beej Geej, 't Algemjeen Börger Gastuis, en da stong in Baarege.
Naor school gieng ik op Börrefliet, naor de Vincentiusschool van menjeer Nuiten. Mar in dieje tèèd wier t'r op school gin diejalekt geljeerd, naaje, daor wier 't diejalekt net afgeljeerd.
En op de mulo bij menjeer Nellen was da presies 't zelfde. Zoow kom 't, da d'ik wel goed 't Baargs verstaon, want da ljeerde n'ik van m'n vriendjes, mar 't nie kan spreeke, want da moog nwoot. Bij oos tuis wier Ouwe Tols geprot. En da d'is gin Baargs en da d'is gin Woogeraajs. 'n Paor vurbjeelde.
In Baarege zegge ze: Ge ken komme, de matte legge. Da zouwe wij nwoot zegge. Wij weete naomelek wèl 't verschil tusse kenne en kunne en tusse legge en ligge.
En a t'r iemand zegt: Motte gij zout op oew ei, kul? Dan vinne wij da mar 'n jeele aorige vraog.
Op Woogeraaje en in de rest van de gemjeente Woosdrecht zegge ze 'maske' teege n'n jong vrouwsperswoontje. Wij zegge daor meske teege, net as in

Baarege en net as teege n'n klèèn uitgevalle mes, 'n errepelschellerke bevobbeld. En op Woogeraaje zegge ze: Ieke nie, wur, in plek van: Ikke nie, or.

Kiep, kiep, kiep, kiep, kiep.. ...

Wij iewe tuis kiepe, gin kiekes net as in Ostrecht en Put, en gin tiete net as in Wouw.
En zoow zèèn ik jeel m'n leeve innewjeer geschud tusse Baarege en Woosdrecht. Ik zèèn naor m'n trouwe meej veul plezier op Woogeraaje gaon woone, mar daor zegge ze toch nog gereegeld: Ge kuun wel woore da gij van Baarege komt. Wij zèège da zoow nie, wur.
Ad'oos vrouw naor Baarege wult, dan zeg ze da ze nor de stad gaot. De wienkels op Woogeraaje, die staon op 't dörp.
't Grwootste djeel van m'n karriejèère eb ik gewaarkt in Baarege, terwèèl ik op Woogeraaje woonde. En da was dus aaltij nie jeelemaol vljees en nie jeelemaol vis.
In 1993 kreeg ik 't in m'n aor en ik gieng op Woogeraaje meejdoen meej 't tonpraote. Da d'em ik jeel wa jaore gedaon en de meese vonne da leutig. En ikke n'ok, want toen kon ik m'n èège n'uitleeve in m'n èège diejalekt. Mar toch bleef ik op Woogeraaje 'n bietje n'n vremde. Ik kwaam net van de verkjeerde kaant van de Cuyperse bosse, ziede.
Ik weet trouwes nog goed, oew ik m'n jeerste tonpraotje begon. Da gieng zoow: Ze noeme mèèn Jakke van d'n Ouwe Tol, mar zoow jeet ik nie, or. Van oos vaoders kaant jeet ik èègelek Jakke van Kiske van Jantje Pielèèr en Betje van Jeekele. En van oos moeders kaant jeet ik èègelek Jakke van Sjan van de Dieke van Mien Lol. Mar da's ammel zoow laank, ej. En daorom noeme ze mèèn Jakke van d'n Ouwe Tol.
In '97 zèèn oos vaoder en oos moeder, dur de gemjeenteleke erindjeeling, op d'ren ouwen dag nog Baaregenèère geworre. 't Is ier 'n fjeesteleke n'aovud, dus ik zal mar nie vertelle wa ze daorvan vonne.
Mar jeen dieng weet ik wèl. De arrebaajersuiskes op d'n Ouwe Tol worre steeds mjeer afgebrooke en vervange dur mwooie vielas. Nog 'n paor jaor en asse dan aon mèèn vraoge: Waor komde gij vandaon? dan kan ik jeel stoeferig zegge: Van 't mwooiste plekske van Baarege.

Oudoew, ej!

Tekst uitgesproken door Jan Luysterburg namens Heemkundekring Het Zuidkwartier bij het uitreiken van de nieuwe dialectprijs ingesteld door de Provincie Noord-Brabant en uitgereikt door Erfgoed Brabant. De gemeente Bergen op Zoom kreeg de vererende opdracht om een feestelijke prijsuitreikingsavond te organiseren op 13 november 2013 in De Maagd.

De Werkgroep Dialecten van Heemkundekring Het Zuidkwartier was tevens kandidaat voor de prijs, naast 34 andere kandidaten, verspreid over de hele provincie. Winnaar werd Petra Robben uit Tilburg. Zij ontving een 'Zachte G' en een geldbedrag van € 1.000,-.

Schatten in ons museum

In de voorkamer hebben we een mooie collectie mutsen in de kast. Kanten mutsen die onze voorouders droegen. In plaats van : *als je haar maar goed zit* was het *als je muts maar goed staat*. Hieronder volgt een samenvatting van de cursus die Marian Muller-Roks aan onze 'gastvrouwen' gaf over dit onderwerp.

Ontstaan van kant

Kant is eigenlijk ontstaan uit de behoefte om kleding te verfraaien. Aan de hand van schilderijen kunnen we opmaken dat de geschiedenis van de kanten mutsen zo rond 1540/1550 begint, want bijvoorbeeld op een schilderij van Dürer uit 1500 zie je een vrouw afgebeeld met een batisten hoofddoek waar nog geen kant aan zit.
Al snel werden zowel bij mannen als vrouwen kantjes gebruikt om het onderhemd aan de halszijde te verfraaien. Het stukje kant werd steeds groter. Zo is de Spaanse strateeg Spinola afgebeeld met een molensteenkraag. Daar kon wel zo'n acht meter kant in gaan en dat betekende dan één jaar werk!
Aan de randen van de breed geplooide kraag zit een klein smal puntvormig kantje. Deze verfraaiing noemt men punta in aria, (steken in de 'lucht').

Toen rond 1630 de haren van de mannen langer werden, werden de kragen platter (Van Dyckkraag, genoemd naar de schilder Antoon

DEN AANWAS

van Dyck). Mannen gingen, behalve onderaan de mouwen, ook kant aan de bovenkant van hun laarzen dragen. In de pruikentijd, rond 1670, droeg men kanten beffen.

Wat is kant?
De eerste sierrandjes werden gemaakt door draadjes uit de stof te trekken. En ook door gaatjes te maken door samenbinden van stofdraadjes of gaatjes te festonneren, zoals een knoopsgat.
Deze sierrandjes, en ook sierrandjes van haakwerk, mag je officieel geen kant noemen.
Kant is een opzichzelfstaand weefsel, vervaardigd door middel van naald of klossen.

Kant is te onderscheiden in naaldkant en kloskant.

- Naaldkant:
  wordt gemaakt met een naald, waarbij met één draad een netwerk gespannen wordt die dan vervolgens in een bepaald patroon weer bij elkaar genomen wordt.
  De naaldkant wordt op een papier gedaan met daarop een patroon. Op het papier zitten spandraden waarin je met naalden een motief maakt, de kant. Wanneer het werk af is kun je het pa-

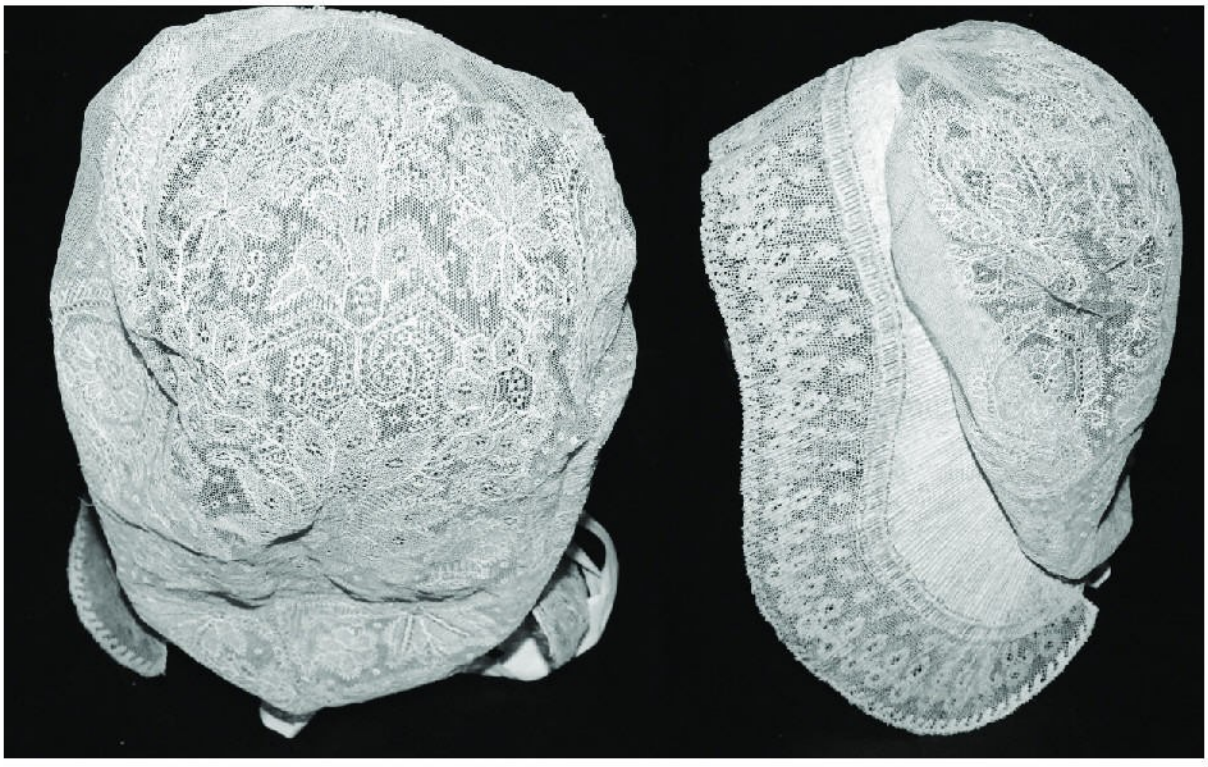

West-Brabantse muts. De voorrand is geborduurde tule en de bodem is van Lierse kant op machinale tule.

West-Brabantse muts. De voorrand is van geborduurde tule met daarop een kralenrand. De bodem is geborduurde tule met ajour.

Hieronder en op de pop: (Zuid-)west-Brabantse speldenmuts. Voorzijde handgekloste Beverse kant. Bodem doorgestopte tule met ajour.

pier en de kant van elkaar scheiden. Deze techniek werd in Italië ontwikkeld.
De eerste spelden waren visgraten. Het boeten van visnetten (filet genoemd) is een voorloper van kant.

- De kloskant:
  is een kant waarbij met behulp van een even aantal klosjes een weefsel wordt gemaakt. In museum Den Aanwas zie je daar een voorbeeld van op het kantkloskussen in de stijlkamer.
  De kloskant werd ontwikkeld in Vlaanderen. De eerste klosjes waren schapenboutjes.

Kloskant kun je weer grofweg onderverdelen in:

- kant van doorlopende draden; dit zijn altijd rechte stukken omdat de klosster met evenveel klosjes begon als waar ze mee eindigde. Alleen deze kant werd verwerkt in de boerinnenmutsen van West-Brabant.
- kant van afgeknoopte draden: (in delen geklost)
  Een kant waarbij de draden, naargelang het patroon dat vereiste wordt aan- of afgeknoopt. Hierbij kon je dus met een ander aantal klosjes beginnen dan waarmee je eindigde. Dit kant heeft verschillende vormen.
  Een stukje kant van afgeknoopte draden is te zien op de merklap van de 'ecole normale' (de kweekschool). Het onderste stukje is in delen geklost. De lap hangt aan de binnenkant van de alkoofdeur. Kant werd begin 20e eeuw ook gebruikt voor kleedjes.

Withof Duchesse is een heel bekende kantsoort. Het is in de tweede helft van de 20e eeuw ontwikkeld door Zr. Judith van klooster Het Withof in Etten-Leur.

Van de doorlopende kant is de Mechelse kant een goed voorbeeld, waarbij gezegd mag worden dat dit de moeilijkste te maken en daarmee ook de koningin der kanten is.
Om een stukje Mechelse kant te klossen van 3x3 cm is een ervaren klosster 22 uur bezig. Dit komt vooral omdat bij de Mechelse kant de spelden alleen rond het motief gezet worden en niet zoals bij andere technieken spelden voor de tralie = ondergrond.
Brede stroken kant kunnen uit verschillende stroken zijn opgebouwd. Deze zijn dan met hele fijne steekjes aan elkaar verbonden alsof het uit één stuk geklost is. Het is dan niet meer te zien waar ze aan elkaar gezet zijn. Pas als een las loslaat valt het op.
Ook met doorlopende kant (kant waarmee je begint en eindigt met evenveel klosjes) kun je schulpen aanbrengen in de kant. Je kunt dat bereiken door de klosparen meer of minder naar elkaar toe te brengen.

In de West-Brabantse muts werd veel Mechelse kant gebruikt. Brusselse kant zul je in West-Brabant niet aantreffen in de streekdracht. Ook werd Brusselse kant nooit gebruikt voor de boerinnenmutsen.
In onze streken werden mutsen gemaakt van machinale tule die aan de randen werd geborduurd; het was een goedkopere wijze van "kant" tonen.
Opmerkelijk om te vermelden is nog wel dat in de 17e eeuw het hart van de kantproductie in de Lage Landen in Antwerpen was gelegen. En dus niet zoals vaak gedacht wordt in Brugge.

Geschiedenis van de kanten boerinnenmuts

De hele dag door werd er een muts gedragen, ook 's nachts. Haren werden immers maar enkele keren per jaar gewassen en de lucht was ook niet altijd even schoon (open vuren).

Rond 1860 – 1870 begonnen boerinnen kanten mutsen te dragen:

een manier om te laten zien hoe rijk ze waren. Vooral de komst van de kunstmest rond 1900, met als gevolg een betere oogst, maakte het ook voor de zandboeren in West-Brabant mogelijk zich luxe te veroorloven.

De textielindustrie was sinds 1809 al geïndustrialiseerd door de komst van de kantmachine. Een kanten boerinnenmuts bestaat uit een geborduurde, altijd machinaal gemaakte tule boven op de kruin met daaraan vast kanten stroken. In het begin werden de kanten nog met de hand geklost. Later werden ze steeds meer machinaal gemaakt.

In de kast in museum Den Aanwas is het merendeel van de mutsen ook gemaakt van machinale kant.

De muts bij het raam op de onderste plank is van Mechelse kant, die met de hand is geklost.

In feite kun je alleen maar met een vergrootglas zien of het handwerk of machinale kant is. Dat is dan ook de reden dat al snel voor machinale kant gekozen werd door de boerinnen. Dat was immers goedkoper.

De 'lol' werd ook in de grensgebieden gedragen, meer door de arme bevolking. Vooral bij de arbeid, op het land. Meestal gemaakt van rode of blauwe gespikkelde katoen. Gerimpeld en met een strookje aan de voorkant en een strik van het zelfde materiaal aan de achterkant. Deze muts is geschonken door de heer Jac vd Bussche →

De Woensdrechtse Maria Catherina Linders die in 1878 trouwde met de Ossendrechtenaar Petrus van den Bergh stond beter bekend als MIE LOL, blijkbaar omdat ze zo vaak haar blauwe lolmuts droeg. Op de foto van het bidprentje draagt ze natuurlijk haar zondagse muts. Ze woonden op het Moleneind en kregen tien kinderen.

Kantklossen was tijdrovend en ondanks dat een werkster het minimumloon verdiende, alsnog héél kostbaar. Daarbij kwam nog dat een GW (goede werkster) iets meer verdiende dan een VW (vuile werkster). In 1900 verdiende een Vlaamse kantwerkster, omgerekend, 0,10 euro per dag voor het maken van kant.
Ondanks dat het vaak machinale kant was, bleef de muts een kostbare aanschaf.
De kant en geborduurde tule werd in een staalboek uitgezocht door de boerinnen bij een handelaar die aan de boerderij kwam. Meestal kwam hij uit Antwerpen, Beveren en omstreken. In het staalboek stonden voorbeelden van wat er allemaal te krijgen was. Voor het merendeel hadden de motieven betrekking op de natuur zoals bloemen en blaadjes. Een enkeling kon het zich permitteren om een eigen ontwerp te bestellen. De familie Bruynzeel heeft op die manier een steenbrak (een hondje) laten klossen. Dat was rond 1860.
Een ontwerper van kant (meestal een man) moest rekening houden met het aantal klosjes en tralies. Iedere tralie (gaatje) heeft aan weerszijden twee klosjes nodig. Dit was dus een vak apart.
Kantfabrikant Leo Werker had ooit 900 thuiswerksters in dienst. Zo'n vrouw kloste of borduurde steeds hetzelfde motief. Ze kreeg per el, in onze streek 69 cm, betaald.
Er werd ook in de avonduren gewerkt. Dit gebeurde bij een ordinaal of een schoenmakersglas. Het was een glazen bol met een korte nek. In de bol werd helder water gegoten en goed afgesloten tegen het stof. Het licht van de kaars werd door het glas versterkt en gaf daardoor een heldere lichtbundel.

Ook werd er door de armen vaak in de stal gewerkt. Een belangrijke reden hiervoor was dat het vee de lucht vochtig maakte en dat was weer gunstig voor de draad die niet te droog mag zijn. Schommelingen in de vochtigheid is slecht voor het materiaal.
Zolang er kant gemaakt is in kloosters is dat geklost, voornamelijk voor de liturgische gewaden.
Kinderen kregen les in kantklossen op de missiescholen en weeshuizen, waarbij er liedjes gezongen werden om het werkritme vast te houden. Materiaal, kennis en tijd waren altijd beschikbaar bij de kloosters.
In Beveren is nog steeds een kantschool, De Beverse Kantschool.

Ook door de rijken werd geklost, maar dan als tijdverdrijf.
Later werd er door de armen geklost. Een bekend schilderij van Vermeer is *de kantwerkster*. Begin 1800 kwam er meer katoen in de kantindustrie, al werd er ook nog veel linnen gebruikt. Linnen is dradiger dan katoen, katoen pluist minder. Vooral voor mutsen is linnen een prima materiaal, sterk en ideaal om te verwerken. Er is nu in onze streek veel minder vlas te vinden dan rond 1900, dus ook minder linnen. Momenteel wordt veelal Egyptisch katoen gebruikt om mee te klossen. Het is een gladde draad met een beetje glans.
Ook zijde werd gebruikt, zoals bij chantillykant. Deze kant werd al in 1850/60 gemaakt.

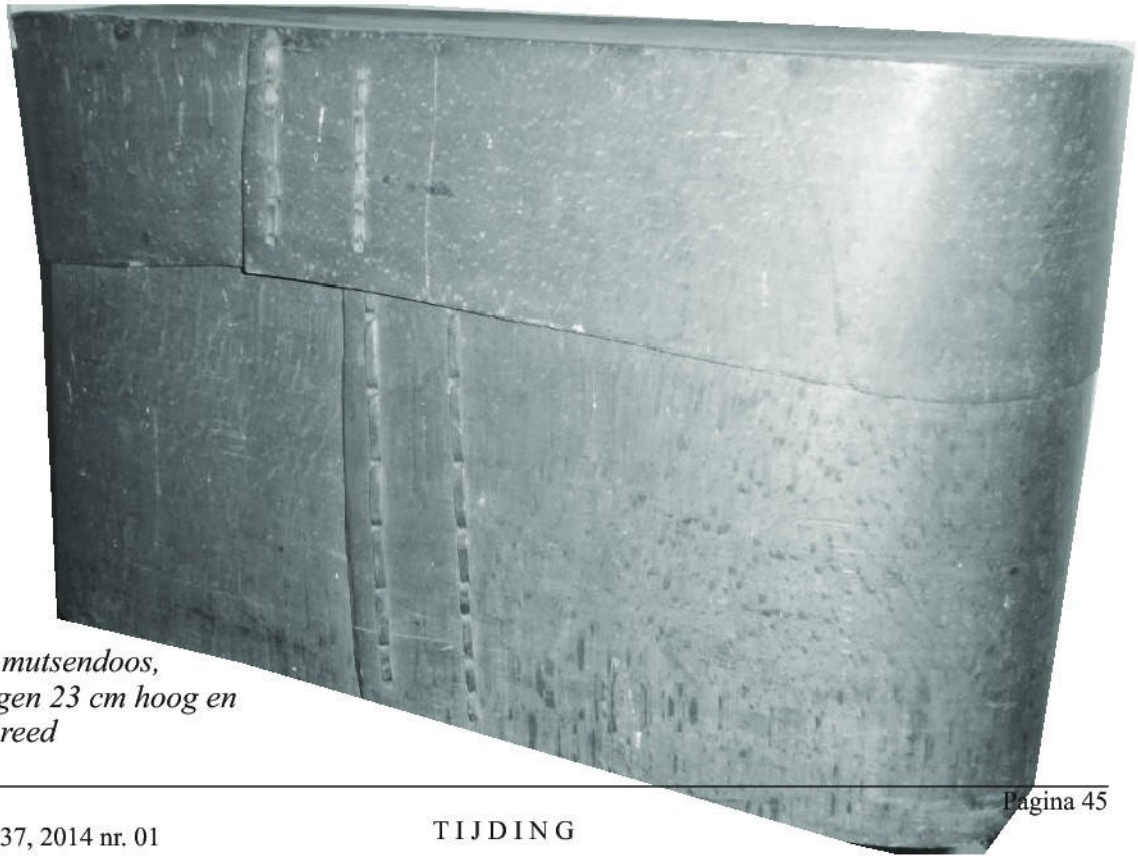
De mutsbodem is altijd een machinaal gemaakte tule waarop met de hand is geborduurd. Daarvoor worden vaak de twee volgende technieken gebruikt:
de Lierse borduurtechniek herken je aan de kettingsteekjes. Om Liers te borduren moet je eerst de tule op een raam spannen. Met de linkerhand wordt het garen aan de onderkant vastgehouden en door een haaknaald met de rechterhand naar boven gehaald. De haaknaald moet een slag draaien om de juiste steek te krijgen. Met het gebruik van verschillende diktes van garen kun je dan in het borduurwerk meerdere effecten bereiken.
Een ander techniek is het plumethisch borduren waarbij men platsteekjes maakte en soms werd het gecombineerd met ajoursteken. Kleine motiefjes over de tule verspreid noemt men strooimotiefjes.
Zo kregen veel mutsbodems prachtige uitgewerkte motieven.
Daarna werd de kant en de tule afgeleverd en kon de boerin met het materiaal naar de mutsenopmaakster. Een dorp had verschillende mutsenopmaaksters. Een muts opmaken was eveneens zeer tijdrovend.

Op de plooischaar werden hele fijne plooitjes gemaakt. Zeeland, Groningen en Friesland hadden meer kant aan de muts. Hier hadden we kleiboeren met een rijker opbrengst van de grond.
De kant is vaak zo veelvuldig geplooid dat je onmogelijk nog het motief kunt herkennen. De plooien werden meestal bij elkaar gehouden door drie dunne rijgdraadjes naast elkaar en niet zoals je wellicht zou denken door in ieder plooitje een speld te steken. De mutsen die dat hebben zijn Ossendrechtse mutsen. De spelden hadden geen enkele functie; ze waren alleen maar voor de bling-bling.
Als je goed kijkt zie je langs sommige kanten nog een ander fijn strookje kant. Het lijkt op de zelfkant van een stof maar het is het kant dat kinderen klosten. Hiermee deden kinderen ervaring op in het klossen. Ook die randjes werden met hele fijne steekjes aan de muts vastgezet.

Het zal duidelijk zijn dat de kanten boerinnenmuts een kostbaar artikel was dat niet zomaar even aan de kapstok gehangen werd.
De muts werd bewaard in een mutsendoos. Een mooi exemplaar daarvan vind je onderin de alkoof van de stijlkamer. In de doos werden ook vaak tabakskruimels gedaan om het ongedierte weg te houden.
Kant bewaar je het beste in zuurvrij papier en nooit gevouwen maar als het kan opgerold. Vouwen zijn funest, deze krijg je er nooit meer uit en de vouw geeft eerder slijtage. Kant moet je na het wassen weer helemaal opspelden en laten drogen. In de vorm strijken lukt namelijk niet.
Mutsen werden vooral in vorm gehouden door beenderstijfsel. Een lekkernij voor veel ongedierte en daarmee een bedreiging voor de muts. Later werd zetmeel gebruikt om mee te stijven.
Omdat de werkkrachten in Nederland goedkoper waren werd door een Belgische fabrikant in Roosendaal een stijfselfabriek opgezet, ook wel de stesselfabriek genoemd, waar rijststijfsel werd gemaakt.

Onder de kanten muts werd een zwart ondermutsje gedragen. Dit diende om de muts te beschermen tegen vuil en vet haar. Maar het witte kant kwam natuurlijk ook veel mooier uit tegen de zwarte ondergrond. Soms was het ondermutsje voorzien van kussentjes om de kanten muts nog mooier en grootser uit te laten komen. De muts werd met linten achter op het hoofd vastgestrikt.

Op de foto's zie je dat bij sommige oude vrouwen een lokje pikzwart haar onder hun mutsje uit steekt. Dit is hoogstwaarschijnlijk van paardenstaartenhaar, ook wel een bles ge-

lederen mutsendoos, afmetingen 23 cm hoog en 56 cm breed

noemd. Een ander fenomeen is het aanpassen van de foto door er dingen bij te tekenen die er in het echt niet waren. Zo zijn op sommige foto's sieraden bijgetekend die degene op de foto niet bezat maar wel graag wilde laten zien voor het nageslacht.

In de kast met mutsen zien we brede linten, die ook terug te vinden zijn op de foto's boven de theetafel. Deze banden zijn als een extra versiering over de muts gedragen en worden 'kroon' of 'kroezel' genoemd. Het zijn stroken die prachtig versierd zijn met linnen bloemetjes en ze zijn typisch voor West- Brabant.

Kanten mutsen zijn in Tholen nog tot na de Watersnoodramp van 1953 algemeen gedragen. In West-Brabant is het eigenlijk rond de Tweede Wereldoorlog voorbij, al zijn er in onze streek vrouwen langer met zo'n muts te zien geweest, zoals bijvoorbeeld Maria Veraart uit Ossendrecht.

Ossendrechtse Maria Elisabeth Veraart (1861-1949), gehuwd met J.B. Jacobs.

De *mooie* muts werd natuurlijk alleen gedragen met de kerkgang en bij feestelijke gelegenheden. Bij veelvuldig dragen werd de muts misschien één keer per jaar door de mutsopmaakster gewassen en opgemaakt. Maar het kon ook veel langer duren voordat de muts weer terug moest om te laten reinigen.

Die mutsopmaakster haalde hem dan uit elkaar en na het wassen van de onderdelen maakte ze er weer opnieuw een muts van.

In de kast staat ook een eenvoudige muts zonder enige versiering, geen kant, geen plooitjes. Deze 'strakke muts' werd gedragen tijdens begrafenissen en in de rouwperiode.

Het was immers gepaster om dan sober gekleed te gaan. Ook sieraden werden aangepast. Ze waren dan zwart en dof.

Omdat een muts heel erg kostbaar was, was het heel gebruikelijk dat, evenals sieraden, deze overging van moeder op dochter.
Als je verhuisde naar een andere streek hield je je streekdracht en veranderde dus niet van muts. Daarom is het mogelijk dat we een Zeeuwse muts zien, gedragen in Ossendrecht. En de muts op de tweede plank bij het raam kwam waarschijnlijk uit Drenthe.
De Brabantse Poffer is een boerinnenmuts die veelal gedragen werd in het noorden en noordoosten van Noord-Brabant. Deze mutsen bevatten geen kant maar werden versierd met linten.
In Cadzand werden de mutsen verstevigd met ijzerdraad (karkasse) om de gewenste vorm te krijgen. Hier in Ossendrecht alleen verstevigd.

Kantklosles

In onze regio werden waarschijnlijk geen kantkloslessen gegeven. Hier werd immers ook niet geklost. Het kant werd geleverd

vanuit België. Op Tholen is wel kantklosles gegeven op school. Deze les noemde men toen 'spellewerk' (1624 archief Tholen). Het kantje dat op het kussen geklost werd was een van de eerste kanten die een leerling leerde maken. Het was een stropkant, gemaakt van geometrische motieven en bedoeld om stapje voor stapje de steeds ingewikkelder patronen te leren klossen.
Deze kant werd ook wel Torchonkant genoemd van het Franse woord voor vod 'torchon'. Een kant die niet snel werd verwerkt om kleding te verfraaien.

Randjes aan kleedjes en dergelijke kwamen in zwang in de eerste helft van de 20e eeuw. Kastplanken werden voorzien van kanten randjes. Zo heeft de merklap in de alkoof een (machinaal) kantje dat er dus later is aangezet.
Deze merklap is prachtig uitgevoerd met allerlei technieken die de maakster heeft geleerd op de 'école normale', de vroegere kweekschool. Het onderste gedeelte is een stukje kant van afgeknoopte draden.

Kant kopen
Het verschil tussen machinaal en met de hand geklost kant is moeilijk te zien. Waar kun je op letten?
Machinale kant is heel regelmatig. Iemand die zelf klost kan zien dat het machinaal is omdat het onmogelijk zou zijn om te klossen doordat de linnenslag niet doorloopt of de klosjes niet op een logische manier in- en uitgaan.
Bij borduursels die machinaal gemaakt zijn zie je ook vaak tussen strooimotieven dat er een draadje tussen de motiefjes zit. Dit zou je niet zien bij het handwerk.

Halve slagen kun je machinaal niet maken.

Er werd aan de meter geklost, de gekloste kant werd in een rol opgerold in een laatje onder het kloskussen. Een voorbeeld hiervan vind je in de voorkamer.

Door de motieven kun je vaak zien uit welke periode iets stamt. Zo waren er rond 1860-1870 veel klokjes in de mode.

Omdat echte kant zo moeilijk te herkennen is worden er certificaten van echtheid uitgegeven. Daar moet je voor oppassen, want er zitten veel neppers tussen. In Brugge is de verkoop van kant wel eerlijk.

In Calais is een groot kantmuseum gevestigd in de voormalige kantfabriek.

Dit artikel is tot stand gekomen in samenwerking met Marian Muller-Roks, Petra Weijenberg, Nardi Middag en Franka Stoutjesdijk.
Beeldmateriaal: Adrie Raats, Sjos van Loon.
Van de meeste mutsen in ons bezit konden we helaas de schenkers niet achterhalen. ♣

Kijk, zo'n muts als de in 1874 in Ossendrecht geboren Virginia Adriana Jacobs draagt zouden wij ook nog graag aan onze collectie toevoegen. Mocht er nog eentje in uw kast liggen.....

Thematentoonstelling 2014

De thematentoonstelling van Heemkundekring Het Zuidkwartier in de galerie bij museum Den Aanwas wordt dit jaar georganiseerd door de werkgroep Fotografie. Het thema:

Natuurlijk! Mooi Zuidkwartier

Door middel van prachtige foto's wordt de aandacht gevestigd op de schoonheid van de natuur in de Zuidwesthoek. Er worden ruim 120 foto's tentoongesteld, verdeeld over acht onderwerpen:

- De Brabantse Wal
- Kortenhoeff
- Mattemburgh
- De polder
- Het Grenspark
- Het Markiezaat
- Ravenhof en Moretusbos
- Van De Hoef tot Bunkerbaan

Deze foto's komen op 22 tentoonstellingsborden en met op elk bord een informatiekaart over een gebied en over waar de betreffende foto's gemaakt zijn.
Al met al wordt er dus veel informatie over Het Grenspark en De Brabantse Wal gegeven en valt er veel aantrekkelijks te zien.
We hopen de bezoekers zo enthousiast te maken voor de streek en aan te zetten die verder te ontdekken.

Zal ook deze 'aparte' boom bovenop de Huzarenberg in Putte sneuvelen omwille van het Brabants Landschap van Allure om zo opnieuw de Lievevrouwekerk (en het industriegebied) in Antwerpen te kunnen zien?
Tbc-patiënten van Dennenheuvel (foto hiernaast uit Tijding 2005-2) kwamen hem in de twintiger/dertiger jaren van de vorige eeuw al bewonderen…….

Ingezonden brief – reactie op Tijding 2013-2

Wij lezen de Tijdingen steeds van voor naar achter en van achter naar voor. Gaarne stuur ik u enkele bedenkingen:

A. (ingekort) In Tijding 2013 nr.2 lees ik op blz.5 over de invloed, die de talloze bestuurlijke vernieuwingen, die door Napoleon ingevoerd werden, gehad heeft op de Nederlandse samenleving.

...In de periode van ons gemeenschappelijk samenzijn tussen 1815 en 1830 werd als herinnering aan deze slag in Waterloo een piramidale heuvel opgericht. Op de top troont een leeuw.
In de jaren 60 en 70 van de 20ste eeuw kwamen hier de Francofonen van België samen, om hun feestdag te vieren. Toen ze hun vergissing inzagen zijn ze daarmee gestopt.
Aan de zoon van stadhouder Willem V werd de koningstitel verleend. Willem I werd zo de tweede koning van Nederland, maar hij was wel de eerste "Oranje" op de troon. Willem I heeft een Rijksuniversiteit in Gent opgericht voor de Vlamingen en in Luik voor de Franstaligen.
Als oud-student van de R.U.G. kwam ik bij plechtige gelegenheden in de Aula, een ruime, ronde zaal met koepelvormig gewelf. Boven de plaats, waar de ambtsdragers zitten, bevindt zich een groot wapenschild, waarop de tekst: "Je maintiendrai". Ook dit herinnert aan ons kortstondig samenleven.

B.
De Burgerlijke Stand heeft Napoleon afgekeken van de katholieke kerk. Zij had in het "Concilie van Trente" (1545-1563) besloten, dat iedere parochie aparte registers moest aanleggen in verband met dopen, huwelijken en overlijden. In de grote steden werd deze opdracht betrekkelijk vlug opgevolgd.
De buitenparochies volgden echter trager. Soms moest de bisschop nog na drie visitaties de aandacht op deze verplichting trekken. De meeste registers beginnen hier pas rond 1600. Voor genealogen bevatten zij zeer waardevolle gegevens. Toen Napoleon de Burgerlijke Stand invoerde, moesten de parochies hun registers inleveren. Zij gehoorzaamden, maar zij maakten er eerst kopieën van. Hierdoor werden wel eens namen vergeten, of data verwisseld. Toen rond 1800 de invoering van de Burgerlijke Stand verplicht werd, hielden vele mensen en zeker deze in buitengemeenten, daar geen rekening mee. De kerk deed dit immers reeds meer dan twee eeuwen.
Toen mijn overgrootvader Petrus Franciscus Van Hoydonck in Putte-Erbrand in 1807 geboren werd, lieten mijn betovergrootouders de boreling in de kerk van Hoevenen dopen. Dat gebeurde in de maand februari en het was bitter koud. Putte-Erbrand en de gemeente Hoevenen hoorden toen bij de parochie Hoevenen. Mijn betovergrootouders waren gehuwd in de kerk van Hoevenen en waren nu volledig in orde. Ten minste, dat dachten zij. Zij waren niet gehuwd voor de wet en de baker, die de geboorte begeleid had, oefende een officiële functie uit, en moest volgens de wet handelen. Daarom ging zij de volgende dag de baby in het gemeentehuis van Hoevenen aangeven. Maar omdat de ouders niet wettelijk gehuwd waren, werd de baby op naam van de moeder (De Beukelaer) gezet.
Tijdens de Franse bezetting werd alles in het Frans en dan nog fonetisch opgeschreven: zo werd zijn officiële naam: Pierre-François De Beukelaire. Maar toen mijn overgrootvader huwde in Putte N.Brabant, deed hij dat voor de derde maal, werd hij ingeschreven als Petrus, Franciscus Van Hoydonck. Ik ben in het bezit van een kopie van dit huwelijksuittreksel. Hieraan ziet men duidelijk, dat de kerkelijke inschrijving nog lange tijd voorrang kreeg op de officiële boeking in de Burgerlijke Stand.

C.
Vanaf blz.40 tot en met blz.45 staat er een prachtig verhaal over de familie Plantin Moretus.
Dat Plantin vanuit het verre Frankrijk naar Antwerpen afzakte, was geen wonder. Antwerpen was toen de rijkste stad van West-Europa. Er woonden handelaars uit Italië, Spanje, Engeland en vele andere landen. Alle beroemde kunstenaars en wetenschappers hebben er verbleven. Het Chinese porselein werd ingevoerd langs Antwerpen en ook de eerste tulpen kwamen uit Turkije via de Antwerpse haven Europa binnen. Van hieruit kwamen zij in de tuinen van Versailles en in de koningstuinen in Engeland binnen. In Antwerpen werd toen ook de eerste beurs ter wereld opgericht door een Bruggeling "Van de Borze". Vandaar de naam "Beurs".
Ook schilder Van Noort kwam uit Nederland naar Antwerpen afgezakt om hier rijkelijk zijn brood te verdienen. Hij was ook de eerste leermeester van P.P.Rubens en van Jacob Jordaens.
In 1591 werd in een Antwerps gezin een zoontje geboren met de naam Frans Hals. Toen Frans drie jaar was trok hij met zijn ouders naar het Rijnland en weer drie jaar later verhuisden zij naar Haarlem in Noord-Holland. Hij zou hier zijn verdere leven blijven.
De Gouden eeuw van Antwerpen vinden we later terug in de Gouden eeuw van Nederland. Bij een volkstelling in 1600 in het Graafschap Holland bestond de helft van de bevolking van Amsterdam uit Vlamingen, die vooral uit het Hertogdom Brabant kwamen. In Haarlem woonden er toen zestig procent Vlamingen; er was zelfs een allochtone schepen, hetgeen tot gemor aanleiding gaf.

Om terug te komen op het verhaal over Plantijn-Moretus: de drukkerij in Antwerpen was tweemaal zo groot dan de grootste drukkerij in Parijs. Gedurende drie eeuwen leverden zij drukwerk in alle talen en in vele landen.
Na drie eeuwen kwam de mechanisatie en de industrialisatie aan bod. Bij hen was alles handenarbeid; zij goten immers hun letters en cijfers zelf, zodoende konden zij niet meer concurreren. Zij trachtten de drukkerij te verkopen aan de stad Antwerpen, maar deze hapte niet toe.

Toen wilde een schatrijke Amerikaan ze kopen, ze afbreken en haar steen voor steen in Amerika terug opbouwen. Het Antwerpse stadsbestuur vond dat dat niet kon en de koop werd uiteindelijk gesloten. Nu is het een zeer waardevol museum.
De laatste graaf die op het kas-

teel Ravenhof in Putte-Stabroek woonde, is kort na de oorlog kinderloos overleden. Hij was gedurende vele jaren burgemeester van Stabroek.

D.
Op blz.46 staat een aanvulling over grenspalen te Putte.
Hier wil ik gaarne bij vermelden, dat de nummering der palen begint aan het drielandenpunt Nederland-België-Duitsland in Vaals. Op dit punt staat paal 1. De laatste grenspaal tussen onze landen staat in Cadzand, vlak bij 'Het Zwin'. Als ik mij niet vergis staat er ter hoogte van de Groote Meer een grenspaal met nummer 252.Vroeger kwamen op deze paal de gemeentegrenzen van Putte (Noord-Brabant) Ossendrecht en Huijbergen samen in een punt. Nu zijn deze gemeenten gefusioneerd tot Woensdrecht.

Hartelijke groeten,
P.L.VERPRAET
REIGERSLEI, 8
2950-Kapellen-
BELGIË

IN MEMORIAM LOUIS VAN DEN BERGH

Onlangs hebben wij helaas afscheid moeten nemen van Louis van den Bergh. Hij werd geboren in Velsen op 29 augustus 1932 en overleed in Hoogerheide op 10 februari 2014.
In het begin van de oorlogsjaren kwam Louis al naar Putte, waar het veiliger was dan in IJmuiden. In 1955 kwam hij opnieuw naar de Zuidwesthoek, nu omdat hij er zijn carrière begon als monteur en vliegtuigtechnicus bij Aviolanda/Fokker. In 1993 ging hij met pensioen; hij was toen hoofd stafbureau bij Elmo.
Louis was al vanaf de oprichting erg belangrijk voor Heemkundekring Het Zuidkwartier, al is hij daar zelf altijd heel bescheiden over geweest. "Fons Pijnen, de oprichter, werkte bij mij en vroeg of ik hem wilde helpen. Zo is de relatie met de heemkundekring ontstaan." Dat 'helpen' ging echter heel ver, want Louis is vele jaren een dragende kracht geweest binnen de vereniging. Als bestuurslid en samen met zijn echtgenote Mariëtte als 'producenten' van de Tijding. Tot het einde van zijn leven was hij actief lid van de werkgroep genealogie.
Louis vond naast het beschermen van natuur en landschap het voorzien in de behoefte aan sociale contacten de belangrijkste taak van onze heemkundekring. "We moeten samen zoeken naar gemeenschappelijke interesses en daarop insteken. We moeten de belevingswereld zien te ontdekken die past bij onze doelgroep. We moeten op zoek gaan naar duurzame interesse. Daarbij is het van minder belang of onze activiteiten 'zinvol' zijn, want we hebben het de hele dag al zo druk met 'zinvol bezig zijn'." Dit zijn de wijze woorden die we van Louis hebben meegekregen. Laten we ze in acht blijven nemen.
Wij wensen zijn echtgenote Mariëtte, zijn zoons Frank en Hans, zijn schoondochter Jun Mi en zijn kleinkinderen Iris en Daan veel sterkte toe.♣

INFORMATIE VOOR DE LEZER

"Tijding" is het periodiek van de heemkundekring "Het Zuidkwartier" en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij het secretariaat en:
de heer Cor Cleeren, Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte - tel. 0164 60 35 33, Cormar65@ziggo.nl.
Tevens zijn losse nummers van "Tijding" bij hem verkrijgbaar. De normale afleveringen kosten € 4,00 per stuk (van het lopende jaar € 5,00).
De contributie bedraagt € 20,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 8,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 10,00.
Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer NL15 INGB 0002 7604 67 t.n.v. penningmeester Heemkundekring "Het Zuidkwartier", KLM Laan 6, 4631 JW Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Rosskamp
Druk: Marwa Print & Copy, Nieuwstraat 110, B2910 Essen

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

Voorzitter:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Vice-voorzitter:
de heer C. van Beeck, tel. 0164 60 38 04
e-mailadres: cvanbeeck@wanadoo.nl
Secretariaat:
mevrouw E. Cleeren, tel. 0164 60 67 58
e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl
Penningmeester:
mevrouw E. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.bep@gmail.com
Websitebeheerder:
de heer A.M. Prop, tel. 0164 61 05 23
e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

Bestuursleden:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl

mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN www.hkk-zuidkwartier.nl

Redactieraad: kopij inleveren bij
mevrouw F. Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
of: mariarosskamp@planet.nl
Archeologie:
mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl
Documentatie:
de heer C. van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
Pr. Clausstraat 3, 4631 LZ Hoogerheide
e-mailadres: cvanopdorp@hotmail.nl
Evenementen:
de heer A. Goossens, tel. 0164 85 17 61
De Ploeg 10, 4641 TG Ossendrecht
e-mailadres: a.e.g@home.nl
Fotografie:
de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
Genealogie:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
't Kwartier/ heemtuin:
mevr M. Wattel, tel. 0164 61 39 34
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht
e-mailadres: odilde6@gmail.com
Museum:
mevrouw F. Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
Oude handwerktechnieken:
mevr. B. Brokken, van Weerden Poelmanlaan 11 4631 JZ Hoogerheide, tel. 0164 61 28 62
e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl
Oude talen, gezegden, spreuken enz.:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
De Acacia 33, 4631 DB Hoogerheide
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Toponymie: ad hoc

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

Sgrauen
Euersdyck
Bisschinge
Sluijs
Cruynyghe
LAENT
Sluijs
Vlissinghen
Oydekenskerc
DEN BROUWER
PARS
Bakendorp
Barlande
Stiwesant
Oosenesse
Heynsdyck
Nieu Lans Polder
Zaute Polder
Maria Poldre
Zandenhoff
Houteneße
Platten dyck
Heynsdyck
Campen
Aendyck
Auetoet
Capelle
Redoet
Beoostenblyde
Absdale
Duuecot
Foert
Rydio ipe
Sluijs
Steken
Oose Vrauwe poelder
Grawege
Worde
Valkenisse
DEN
Riet lant
Hier Woordt de Vlo
oet Bevoechten Van
eenige H. Sta' Sch
HOONT
De Wach
Speelmans Polder
Poelder van Namen
Groene dyck
Bou
Ravers herch
deloos
dijck
Oots Voe gel
West Voegel
Fort Roon
SPauwels
Zantberge
Lams weerde
HVLSTER
Ver dronc
Groeuwe
Landt
Poult Vliet
Den
AMBA
Rape
Dullart
CHT
Hvlst
Sant berch
Moer Vaert
Nassou
Steenschen dijck
Stans stenc
De cleynge
Spinola
Voer houte
La Pazma
S. Gilles
Twee Brabansche